

LAPSEN YKSILÖLLINEN HUOMIOON OTTAMINEN JA TUKEMINEN SUURESSA PÄIVÄKOTIRYHMÄSSÄ

Uuden toimintakulttuurin kehittämisprojekti 2010–2011

Paulina Eskel
Opinnäytetyö, kevät 2011
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Helsinki
Sosionomi (AMK)
+ Lastentarhanopettajan
virkakelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Eskel, Paulina.

Lapsen yksilöllinen huomioon ottaminen ja tukeminen suuressa päiväkotiryhmässä. Uuden toimintakulttuurin kehittämisprojekti 2010–2011, Helsinki, kevät 2011, 77 s.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Helsinki. Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + Lastentarhanopettajan virkakelpoisuus.

Tämän kehittämishankkeen tarkoituksena oli kehittää Helsingin kaupungin päiväkotia Pääskylän yläkerran 29 lapsen ryhmän toiminta sellaiseksi, että se mahdollistaisi lasten yksilöllisen huomioimisen ja tukemisen päiväkodin arjessa. Uuden toimintakulttuurin kehittämisprojekti koettiin tarpeelliseksi suuren lapsiryhmän toimivuuden sekä lasten yksilöllisen huomioimisen kannalta. Työntekijöiden aiempien vuosien kokemuksista syntyi kehittämistarpeita ja muutostideoita.

Kehittämishankkeessa korostettiin erityisesti toimintaympäristön ja perusrakenteiden kehittämistä, aikuisten ja lasten välistä vuorovaikutusta, lasten osallisuutta päiväkodin arjessa, lasten yksilöllisyyttä sekä koko ryhmän yhteisöllisyyttä. Kehittämisprojektissa saavutettiin tavoitteet tuloksellisesti, ja lasten yksilöllinen huomioiminen sekä tukeminen päiväkodin suuressa ryhmässä mahdollistuivat muutosten myötä aiempaa paremmin. Uusi toimintakulttuuri vaikutti kokonaisvaltaisesti positiivisesti ryhmän lapsiin, aikuisiin ja vanhempiin.

Kehittämishankkeen aikana kasvattajayhteisön kehittyminen vahvistui, ja sen merkitys tälle kehittämisprojektille oli tärkeä. Myös koko ryhmän yhteisöllisyyden merkitys ja sen kehittäminen nousivat projektin myötä jatkokehittämistä vaativaksi aiheeksi.

Tämän kehittämishankkeen aikana tehdyt muutokset ja uudet ideat vaikuttivat toimivan hyvin sekä tarkoituksenmukaisesti ja niistä on mahdollista ottaa mallia muihinkin päiväkoteihin. Toimintakulttuuri on siis osoittautunut toimivaksi suuressa päiväkotiryhmässä, ja lapset saavat tällä tavoin enemmän yksilöllistä huomiointia ja tukea.

Työ perustuu reflektiiviseen kehittämiseen, ja arviointimenetelmänä on käytetty prosessiarviointia.

Avainsanat: toimintakulttuuri, vuorovaikutus, lasten osallisuus, yksilöllisyys, yhteisöllisyys

ABSTRACT

Eskel, Paulina

Individual attention and support of a child in a large nursery group: development project of a new operational culture 2010-2011.

77 p. Language: Finnish. Helsinki, Spring 2011.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of this development project was to develop the operating culture of a large children's group at Pääskylä daycare centre in Helsinki. The objective was to improve individual attention and support of a child in the daily life of the daycare centre. Based on previous years' experiences, the need for the development project of the new operation culture was evident.

The methods of this project were reflective development and process evaluation. In my work I emphasized in particular the development of the daycare centre environment and structures, adult and child interaction, child inclusion in day care, children's individuality and the whole group community.

The results of this project were positive, resulting in a more successful individual consideration of the children than during previous years. A new operating culture in Pääskylä's group seemed to have a positive impact on children and adults of the group as well as children's families.

Workplace community development was seen as important in this project as well as the community cohesion of the whole group of adults and children. Therefore, this seems to be the next issue to develop in Pääskylä's large group. The changes and new ideas in this project seemed to function well and appropriately giving a model for other daycare centers too. This indicates that the new way to work in daycare should be functional.

Keywords: individuality, community, child inclusion, interaction, operating culture

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 PÄIVÄKODIN KEHITTÄMISHANKKEEN TAVOITTEET	7
2.1 Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen	7
2.2 Reflektiivinen kehittäminen	9
2.3 Prosessiarviointi kehittämishankkeessa	9
3 LAPSEN YKSILÖLLINEN HUOMIOON OTTAMINEN JA TUKEMINEN	11
3.1 Lapsi yksilönä päiväkodissa	11
3.2 Lasten osallisuus päiväkodissa	14
3.3 Yhteisöllisyyden merkitys päiväkotiryhmässä	16
4 PÄIVÄKOTI PÄÄSKYLÄN KEHITTÄMISTOIMINNAN ALOITTAMINEN	19
4.1 Kehittämishankkeen tavoitteet ja aikataulu	19
4.2 Fyysinen toimintaympäristö	20
4.3 Päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma (VASU)	21
4.4 Päiväkodin omahoitajajärjestelmä Pääskylässä	22
4.5 Pedagoginen toiminnan suunnittelu Pääskylässä	23
4.6 Pääskylän yläkerran ryhmä hankkeen kohteena	22
4.7 Ajatuksia ja ideoita toukokuussa 2010	30
4.8 Suunnitelmia ennen kesälomia kesäkuussa 2010	31
5 RYHMÄKOOT PÄIVÄHOIDOSSA	33
5.1 Päiväkodin pienryhmätoiminta	35
5.2 Pienryhmät ja työpajat lapsen tukena	35
6 PÄIVÄKODIN TOIMINTAYMPÄRISTÖ	38
6.1 Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ympäristö	38
6.2 Piaget'n ja Vygotskin teoreettisia perusteita	40
6.3 Lähikehityksen vyöhyke	41
7 VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS PÄIVÄHOIDOSSA	41
7.1 Aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus	43

7.2 Aikuisen pysyvyyden merkitys vuorovaikutukseen	44
8 ARVIOIVA HAVAINNOINTI JA DOKUMENTOINTI.....	45
8.1 Kasvattajayhteisö havainnoimassa ja arvioimassa toimintaa	46
8.2 Toiminnan dokumentointi.....	48
9 TOIMINTAKAUSI ALKAA ELOKUUSSA 2010.....	50
9.1 Uuden tiimin uudet ideat	53
9.2 Ryhmän uusi perusrakenne	54
9.3 Uusi toimintaympäristö	56
9.4 Kasvunkansion ja dokumentoinnin kehittäminen	60
9.5 Vuorovaikutuksen korostaminen.....	61
9.6 Kasvattajayhteisön kehittyminen.....	62
10 KEHITTÄMISHANKKEEN TULOKSET	64
10.1 Kehittämishankkeen arviointia	66
10.2 Kehittämishankkeen eettiset näkökulmat.....	68
10.3 Kehittämishankkeen pohdinta.....	69
11 OMA AMMATILLINEN POHDINTA.....	73
LÄHTEET	75

1 JOHDANTO

Jokainen lapsi on oma yksilönsä ja tarvitsee yksilöllistä huomioimista. Jokaisella lapsella on myös omat tuen tarpeensa, joihin meidän kasvattajien tulee vastata. Aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus, lapsen aito ja kiireetön kohtaaminen sekä lapsen kokemus tulla kuulluksi ja nähdyksi omana itsenään, tuovat kasvat-
tajille omat haasteensa suurissa päiväkotiryhmissä. Tänä päivänä päivähoiton ryhmäkoot ovatkin varsin paljon esillä ja keskustelu niistä käy kiivaana. Päivä-
kotiryhmät kasvavat suuriksi lapsijoukoiksi ja resurssit ovat niukat, eikä lasten yksilöllinen huomioiminen ja tukeminen ole enää helposti toteutettavissa. Tästä syystä yhä tärkeämmäksi nykypäivän päivähoitossa nousee päiväkotiryhmien toimintakulttuurin kehittäminen sellaiseksi, että yhteisöllisyys ja yksilöllisyys kulkevat käsi kädessä.

Uuden päiväkotiryhmän toimintakulttuurin kehittäminen ei käy hetkessä, ja se vaatii kasvattajayhteisöltä paljon työtä sekä hyviä keskinäisiä vuorovaikutustai-
toja. Onnistuneen kehittämisprojektin myötä kasvattajat tässä työssä kulkevat tutkimusretken myös omaan ammatillisuuteensa, ja ihanteellisessa lopputulok-
sessa projekti tuottaa myös jatkokehittämissuunnitelmia.

Tässä opinnäytetyössä on kyseessä työelämälähtöinen kehittämishanke, jonka tein omaan työpaikkaani. Tarkoituksena oli saada päiväkotia Pääskylän yläkerran 29 lapsen ryhmän toimintakulttuuri kehitettyä sellaiseksi, että se mahdollistaisi paremmin lasten yksilöllisen huomioimisen ja tukemisen päiväkodin arjessa. Opinnäytetyöraportti noudattaa kehittämishankkeen vaiheittaista etenemistä ja siihen on sisällytetty varhaiskasvatuksen teoreettiset perusteet, jotka liittyvät päiväkodin toimintaan. Työ perustuu reflektiiviseen kehittämiseen ja arviointi-
menetelmänä siinä on käytetty prosessiarviointia. Uuden toimintakulttuurin ke-
hittämisprojekti toteutetaan yhdessä ryhmän työntekijöiden kanssa toukokuun 2010–2011 tammikuun aikana.

Lapsi on kirja, jota me luemme ja johon meidän tulee kirjoittaa...

2 PÄIVÄKODIN KEHITTÄMISHANKEEN TAVOITTEET

Päivähoitolain (Laki lasten päivähoidosta, 36/73, 2 a § 1983) mukaan päivähoiton tavoitteena on tukea päivähoitossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävissä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö. Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoiton tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta.

2.1 Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen

Brotherus (2004) määrittelee väitöskirjassaan päiväkodin toimintakulttuurin muodostuvan kolmesta toisiinsa yhteen liittyvästä tekijästä: instituution opetus suunnitelmasta, eli päiväkotien kohdalla talo- ja kaupunkikohtaisista varhaiskasvatussuunnitelmista, toimintaympäristöstä sekä yksikössä rakentuneesta ja omaksutusta toimintatavasta (Brotherus 2004, 258). Päiväkotikohtaisen eli omaksutun toimintatavan luovat yhteisössä toimivat, työskentelevät ja hoidossa olevat yksilöt. Päiväkodin toimintakulttuuria, toimintatapaa, rakentavat aikuiset ja lapset yhdessä. (Leinonen 2010, 8.)

Varhaiskasvatustieteen pohjalta jatkuvasti kehittyvä varhaiskasvatus perustuu lapsuuden erityisluonteen tunnistamiseen ja tieteelliseen tietoon lapsen kehityksestä, kasvusta ja oppimisesta. Jatkuvat muutokset varhaiskasvatus- ja päivähoitopalveluiden toimintaympäristöissä vaativat myös osaamisen ja ammatillisten käytänteiden uudelleenarviointia ja kehittämistä. Päivähoidon kehittäminen on suhteellisen haastavaa, koska päiväkotiympäristö asettaa kehittämiselle omat vaikeutensa: toiminta on hektistä, yhteinen keskustelu-aika työntekijöiden kesken on vähäistä ja henkilökunta vaihtuu useasti. Laadukas varhaiskasvatus-

työ edellyttää ammattitaitoista henkilöstöä ja vahvaa osaamista. Oman ja toisen työn kriittinen mutta arvostava tutkiskelu luo pohjan yhteiselle kehittämiselle. Päivähoidon arjessa muutos- ja kehittämistarpeita voivat aiheuttaa muun muassa kasvatustieteen ja oppimisen teorioiden muutokset, organisaatiomuutokset, henkilöstöpoliittiset muutokset, vanhempien erilaiset odotukset tai perustyössä kohdatut uudet haasteet. (Ojala, Venninen, Mäkitalo & Vilpas 2009, 9–21.) Tässä opinnäytetyössä kehittämishankkeen tarve lähti päiväkodin perustyössä kohdatuista haasteista.

”Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa – Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi” (Koivisto 2007) on Jyväskylän yliopistossa tehty toimintatutkimus eräälle yksittäiselle päiväkodille. Toimintatutkimuksen tarkoitus oli kehittää kyseisen päiväkodin toimintakulttuuria niin, että lasten yksilöllistä huomioon ottamista painotettiin, ja siihen pyrittiin muuan muassa teoriatietojen ja käytännön tietojen yhdistelyllä. Toimintatutkimuksessa tuli selvästi esille vuorovaikutuksen merkitys kaikissa suhteissa. Tutkimuksen myötä päiväkodissa päästiin myös uuteen yhteisymmärrykseen tähtäävään keskustelukulttuuriin. Avoimen ja kriittisen keskustelun ja pohdinnan myötä tietoisuuden taso nousi ja työyhteisössä pystyttiin vapautumaan vanhoista, perinteisistä ajatusmalleista ja toimintatavoista. Näin ollen päiväkodissa myös luotiin uusi lapsia yksilöllisesti paremmin huomioon ottava ja tukeva toimintakulttuuri. (Koivisto 2007, 157–158.)

Tutkimuksessaan Koivisto (2007) havaitsi kuinka kehittämisprosessissa yksilöllinen ja yhteisöllinen prosessi nivoutuvat olennaisesti toisiinsa ja tukevat toisiaan. Yksilö ja yhteisö kehittyvät vuorovaikutteisesti, ja molempia prosesseja tarvitaan toimintakulttuurin muuttamiseen. Kasvattajien kasvatuskäytäntöjen ja toimintatapojen muutos vaikuttaa toimintakulttuurin muutokseen, ja toimintakulttuurin muutos edistää kasvattajien kehittymistä. (Koivisto 2007, 157.)

Päiväkodin kehittämistyössä avoin ilmapiiri on hyvä pohja tulevalle. Kun jokainen työntekijä uskaltaa rohkeasti ottaa esille asioita, tarjoutuu koko työyhteisölle mahdollisuus alkaa muuttaa asioita, jotka eivät toimi tarpeeksi hyvin. Avoimuuteen liittyy myös toisten työntekijöiden kannustaminen ja positiivisen palautteen

antaminen. Hyväksyvässä ja turvallisessa ilmapiirissä jokaisen on helppo lähteä kokeilemaan uusia työtapoja. Kun erilaisten ihmisten erilaiset ominaisuudet ja työtavat yhdistetään, on hyvä mahdollisuus saada aikaan toimiva ja aivan uudenlainen toimintakulttuuri. (Venninen 2001.)

2.2 Reflektiivinen kehittäminen

Reflektiivisessä kasvatuskäytäntöjen kehittämisessä tarvitaan kykyä irrottautua aiemmasta käytännöstä, tutkiskella omia ajatuksia ja omaa käytäntöään. Se on reflektiota toiminnasta: katsotaan taaksepäin ja katsotaan mitä on tapahtunut, ja toiminnan reflektiota: ymmärretään, että tietty tapa ei toimi, ja muutetaan sitä. Tärkeää on, että reflektio on jatkuvaa. Muutos edellyttää, että työntekijä on valmis ottamaan riskejä, kokemaan epäonnistumista ja tekemään virheitä. Positiivinen asennoituminen ja motivaatio muutokseen ovat avainasemassa. Keskeistä on dokumentoida niin omat kuin muiden kokemukset. Muutos edellyttää myös tiedostettua tarvetta muutokseen sekä sitoutuneisuutta siihen. Muutokseen tarvitaan ajatuksia ja visioita, joita sisäistetään pikkuhiljaa. Muutos siirretään todelliseen kasvatuskäytäntöön, jossa se etenee vaiheittain. Muutoksen yhteydessä tulee erilaisia tunteita, epävarmuutta tai jopa epätoivoa – ja kaikki voi pysähtyä. (Ojala ym. 2009, 34.)

Kasvatuskäytännön muutos edellyttää usein myös ympäristön muutosta. Muutos vie aikaa ja resursseja, ja siksi tärkeää on usko muutokseen. Avoimuus ja jatkuva vuorovaikutus antavat voimaa muutoksessa. (Ojala ym. 2009, 34.) Tähän sitouduttiin päiväkotit Pääskylän kehittämistyössä, ja se muotoutui prosessin aikana selkeäksi kaikille tiimin jäsenille.

2.3 Prosessiarviointi kehittämishankkeessa

Jokaiseen kehittämishankkeeseen olisi tärkeää kuulua arviointia ja seuranta, sillä palaute on olennainen osa tietoista ja muutoshaluista toimintaa. Jatkuvasa prosessiarvioinnissa arviointi toimii erityisesti palautteena ja hankkeen ohjaami-

sen välineenä. Katsomalla vain lopputuloksia ei voida tehdä päätelmiä toiminnan ja tulosten keskinäisistä yhteyksistä ja vaikutusketjuista. Kehittämistyössä on tyypillistä prosessimainen etenemistapa ja ratkaisuvaihtoehtojen moninaisuus. Projektin alussa asetetut tavoitteet joko täsmentyvät tai hämärtyvät prosessimaisen etenemisen aikana. Prosessievaluatation peruslähtökohtana on tarkastella toimintaa, jonka kautta pyrkimyksiä toteutetaan. Sen tehtävä on tuoda esille kehittämissuorituksen toteuttamisessa käytetty toimintatapa. Sillä tavoin voidaan tuoda esille luonne, eli milloin ja millaisia taitekohtia on ollut, miten ongelmatilanteita on ratkaistu ja millaisia innovaatioita on tehty. Formatiivinen prosessiarviointi tarkoittaa arviointia, joka kohdistuu kehittämisen toteuttamiseen eli siihen miten hanketta on tehty ja kuinka sen toimintaa voisi parantaa. Prosessiarviointi on siis luonteeltaan formatiivista. Projektin arviointi on kokonaisuus, ja oleellisinta on se, löydetäänkö vastauksia niihin asioihin, jotka ovat hankkeen kannalta tärkeitä. Arvioinnin kannalta on tärkeintä havainnoida koko projektin prosessinomaista polkua. Ajatuksena on, että kehittämistyössä opitaan yhdessä ratkaisemaan ongelmalliseksi havaittuja asioita ja tilanteita. Olennaisinta on siis se, mitä projektin aikana tapahtuu ihmisten välisenä toimintana ja sen kautta. (Seppänen-Järvelä 2004, 19–20.) Pyrin tässä työssäni toteuttamaan arviointia tämän mallin mukaisesti.

Prosessin arvioinnissa ollaan kiinnostuneita sen vaiheista ja toteuttamistavoista. Prosessia voidaan tarkastella muun muassa seuraavissa suhteissa: *miten prosessin etenee*, eli toimintaa ohjaavat jäsenyykset ja ajattelutavat, toimintatavat ja saadut kokemukset; *miten laaja on kehittämistoiminnan kohde*, eli toiminnan suhde sen rajauksiin ja laaja-alaisuuteen; *miten syvälliseen muutokseen kehittämistoiminnalla pyritään*, eli pienet parannukset vai laadullisesti suuremmat siirtymät. Hankkeen arviointia tehdään koko projektin toteuttamisen ajan. Arvioinnin toteuttaminen onnistuu parhaiten avoimessa, luottamuksellisessa ja vuorovaikutuksellisessa suhteessa arvioinnin ja muun projektitoiminnan välillä. Tämän vuoksi projektitoimijoiden mukanaolo arvioinnin toteutuksessa ja arvioinnin saumaton nivominen projektin muihin toimijoihin on tärkeää. (Kinnunen & Järvi 2002, 7.)

3 LAPSEN YKSILÖLLINEN HUOMIOON OTTAMINEN JA TUKEMINEN

Päivähoidon laatu ja lapsen yksilöllisen huomioimisen tarve ovat erityisen korostuneita nykypäivän päivähoiton tutkimus- ja kehittämistyössä. Tutkimusten mukaan päivähoiton kehittämistarpeiden kärkipäässä on ollut juuri lasten yksilöllisen huomioimisen lisääminen. Tutkimuksissa on tullut ilmi, että heikoimmin toteutuvat lapsen yksilöllisen huomioimisen tarpeet sekä lasten vuorovaikutusmahdollisuudet ja tasa-arvoinen asema aikuisten kanssa. Myös aikuisen valta ja vähäinen vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä korostuivat. Tutkimuksissa on ilmennyt näkemyksiä siitä, etteivät lapset osaa eikä heidän vielä tarvitsekaan osallistua päätöksentekoon tai että nykypäivän lapset ovat liikaa äänessä. (Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 2007; Tuompo-Johansson 2001; Ikonen & Virtanen 2007, 169.) Tässä luvussa avaan lapsen yksilöllisyyden huomioon ottamista ja tukemista, lasten osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.

3.1 Lapsi yksilönä päiväkodissa

Jokainen lapsi on oma yksilönsä, ja häntä tulee kohdella yksilöllisesti. Jokaisen lapsen tulee saada kasvaa, kehittyä ja oppia asioita omana ainutlaatuisena persoonanaan. Lasten yksilölliset erot näkyvät monella tavalla esimerkiksi käyttäytymisessä, toiminnassa, luonteenpiirteissä, temperamentissa sekä eri kasvun, kehityksen ja oppimisen osa-alueissa. Kasvatuksessa on otettava huomioon, että joku samankäisistä lapsista voi olla muita pitemmällä joissain taidoissa, kun joku toinen voi olla jäljessä. Kasvattajan tulee järjestää toiminta ja toimintaympäristö niin, että ne tukevat ja edistävät yksilöllisesti sekä heikommin kehittyneitä että vahvinta aluetta lapsessa. Lapsen kehitys etenee vaihteittain ja kuhunkin ikäkauteen kuuluvat tietyt tarpeet, joihin kasvattajan täytyy vastata. Lapsen tarpeiden tyydyttäminen on vain osa kasvatusta: aikuisen täytyy järjestää esimerkiksi päiväkodin arjen tilanteet lapsen kehitystason mukaisesti painottaen sillä hetkellä tärkeitä toiminta-alueita. (Kalliala 2009, 231; Hujala ym. 2007; Tiensuu 2007.)

Päiväkotiryhmän alkaessa lasten kohtaamiset ja vuorovaikutusketjut ovat merkityksellisiä keskinäisten suhteiden rakentumisessa. Kasvattajilta vaaditaan tästä syystä kykyä ymmärtää ja ohjata ryhmäprosesseja lasten kehitystä tukevaan suuntaan, ottaen huomioon jokaisen yksilönä. Kasvattajilta vaaditaan myös kärsivällisyyttä ja kykyä kohdata erilaisuutta. (Karila, Kinos & Virtanen 2001.)

Kasvatuksessa keskeisintä ei ole se, mitä lapsista pitäisi tulla, vaan enemmänkin se, mitä he jo ovat. Lapsilähtöisessä kasvatuksessa ei ajatella mitä asioita heidän tulisi tietää tai mitä sääntöjä seurata, vaan kunnioitetaan lapsen luonnollista, asteittaista kehitystä ja luovuutta. Päivähoidon tehtävä on luoda näille toiminnolle mahdollisuuksia ja olla resurssina. Haastavaa lapsilähtöisessä yksilöä huomioon ottavassa kasvatuksessa on se, kuinka aikuinen arkipäivän kasvatustilanteissa tulkitsee lapsen aikomuksia ja toimintaa. Keskeiseksi tässä nousee vuorovaikutusprosessi, joka kasvatuksen arjessa on usein jatkuva jono erilaisia pieniä tapahtumia. Tämän vuorovaikutustapahtuman ohjaaminen tavoitteelliseksi tapahtumaksi, kasvatukseksi, vaatii aikuiselta lapsen arkipäivän toimintaympäristöjen ja kehityksen kokonaisvaltaista jäsentämistä, lapsen toiminnan tulkintaa ja ymmärtämistä sekä tietoista toimintaa hyvän kasvatuksen edistämiseksi. (Karila & Nummenmaa 2001.)

Aikuisen hoiva lasta kohtaan on jokaiselle lapselle tärkeä asia. Hoivan sosiaaliin ulottuvuuteen liittyy lapsen yksilöllinen huomioiminen ja kasvattajan oman persoonallisuuden hyödyntäminen tilanteessa. Siinä, missä fyysisiä perustarpeita voidaan tyydyttää sarjatyönä ja jopa osittain rutiininomaisesti, emotionaalisiin ja sosiaalisiin tarpeisiin vastaaminen edellyttää lapsen kohtaamista yksilöllisesti ja kokonaisvaltaisesti. (Puroila 2003, 50–51.)

Päiväkodissa on paljon erilaisia tilanteita, jotka antavat mahdollisuuden ohjata ja tukea lasta yksilöllisesti. On tärkeää, että yksittäisten toimintatuokioiden ja leikkien lomassa kasvatustilanteina tulisi nähdä myös muut päivään kuuluvat tilanteet kuten vessatilanteet, pukeminen, lepohetket ja ruokailut sekä yhteiset keskustelu- ja suunnitteluhetket. Kun kasvattajat ovat keskustelleet vanhempien kanssa lapsen kehittymisen kannalta tärkeistä tavoitteista, tulisi heidän ohjata jokaista yksittäistä kasvatustilannetta niiden tavoitteiden suuntaan. Päiväkodin

käytännöt ja säännöt sekä työntekijöiden ajattelu, arvot ja asenteet vaikuttavat päiväkodin toimintaympäristöön ja käytäntöihin sekä lapsen yksilölliseen huomioimiseen. Kasvattajayhteisön toiminnalla ja kasvattajien keskinäisellä vuorovaikutuksella on myös suuri merkitys lapsen yksilölliseen ja kokonaisvaltaiseen kehitykseen. (Haapamäki, Kaipio, Keskinen, Uusitalo & Kuoksa 2000, 99–101.)

Kasvattajan täytyy tiedostaa lasten yksilölliset kehityserot ja erityispiirteet, jotta hän pystyy vastaamaan lasten erilaisiin tuen tarpeisiin. Vanhempien asiantuntijuus omasta lapsestaan auttaa päiväkodin henkilöstöä tietämään ja tuntemaan yksittäisen lapsen kehityshistorian, nykyisen kehitysvaiheen, erityispiirteet, persoonallisuuden vahvat ja heikot alueet sekä muut lapsen yksilölliset luonteenpiirteet. Vain yhteistyön antamien erityistietojen pohjalta päiväkodin aikuiset pystyvät soveltamaan kehityspsykologista tietämystään ja tukemaan sekä kasvattamaan lasta yksilöllisellä tavalla. Päivähoidon tuki lapselle tulee antaa hänen yksilöllisten tarpeittensa mukaisesti. Jotta päivähoitokasvatus voidaan toteuttaa lapsen kehitystä tukien, lapsesta tarvitaan kokonaisvaltaista tietoa: lapsen kehitys, kasvuympäristö, perhe ja kodin kasvatuskäytännöt. (Lastentarhanopettajaliitto 2006; Reunamo 2007, 122.)

Kasvattajan täytyy siis vastata lapsen tarpeisiin kaikilla kasvun, kehityksen ja oppimisen osa-alueilla ja huolehtia siitä, että lapsi otetaan huomioon ja häntä kunnioitetaan yksilönä. Jokainen lapsi haluaa ja tarvitsee huomiota myös henkilökohtaisesti eikä vain ryhmän jäsenenä, ja jokaisella lapsella on erilaisia tuen tarpeita jollain osa-alueella. Päiväkodin henkilöstön tulee ottaa se huomioon jo toimintaa ja toimintaympäristöä suunnitellessaan ja toimintaryhmiä muodostaessaan. (Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 2007; Tiensuu 2007; Piironen-Malmi & Strömberg 2008.)

Suuressa lapsiryhmässä, toimintakulttuurissa ja haasteellisessa fyysisessä tilassa yksilöllisen huomioon ottamisen ja tukemisen tärkeys korostuu vielä enemmän. Suunnittelun keskeisenä lähtökohta-ajatuksena on se, että jokainen on erityinen lapsi. Työntekijöiltä se edellyttää lapsen yksilöllisyyden hyväksymistä ja lapsen tukemista kasvatuksen perustana. Siihen sisältyy halu ja kyky nähdä ja ymmärtää, että jokaisella lapsella on oma persoonallisuus, temperamentti,

käyttäytymismalli ja oppimisen strategia, jota lapsi arkielämässään ilmentää. Suunnitelmat tulee tehdä lapsia varten, ei opettajia tai toimintoja. Lapsia ei tule sopeuttaa tai motivoida suunnitelmiin vaan suunnitelmat sopeutetaan lapsiin. Suunnitellessaan toimintaa aikuiset usein miettivät, mihin kasvatustavoitteisiin pyrkiminen on mielekästä toteuttaa koko ryhmän toimintana, mikä pienryhmässä. Kaikelle toiminnalle voidaan ajatella jokin keskimääräinen tavoite, mutta lapsen kehityksen vaihe ja yksilölliset tarpeet vaikuttavat suunnitteluun. (Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 2007; Tiensuu 2007; Piironen-Malmi & Strömberg 2008.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton pääsihteeri Mirjam Kalland kertoi MTV3:n uutisissa ”Ylisuuret päiväkotiryhmät vaarantavat lapsen kehityksen” (MTV3 2010a), miten hänen mielestään lapsen valmiutta päivähoidon voisi tutkia neuvolan tekemissä testeissä samaan tapaan kuin koulukypsyyttä. Vanhemmat voisivat ottaa yhteyttä siinä vaiheessa, kun suunnittelevat lastansa päivähoidon. Tällä tavoin lapselle voitaisiin räätälöidä turvallinen päivähoidomuoto, jossa huomioitaisiin jokaisen lapsen ja perheen yksilölliset tarpeet. Testien perusteella lapselle voitaisiin arvioida kypsyystasolle sopiva hoitoaika, ryhmäkoko ja hoitomuoto. Ajatus on sinänsä hyvä, mutta onko päiväkodeilla valmiuksia ja resursseja toteuttaa kunkin lapsen tarpeiden mukainen ryhmäkoko ja hoitomuoto? Kunnallisissa päiväkodeissa ei vielä ainakaan ole.

3.2 Lasten osallisuus päiväkodissa

Osallisuus on tunne yksilössä: ihmisen itsensä täytyy tuntea ja kokea olevansa osallinen. Se on myös hyvin yhteisöllistä ja vastavuoroista. Sitä ei ole ilman toista ihmistä; toinen toistaan kuunnellen ja yhdessä toimien. Osallisuus ei ole vain yksilön ja ryhmän tunne. Se näkyy aina konkreettisina tekoina, tapana toimia toisten kanssa. (MLL 2005a, 8.)

Lasten omien näkökulmien tavoittaminen ja niiden mukaanotto osaksi kasvatus työn lähtökohtia on nykyisin jokaisen kasvattajan haaste. Lapsen näkökulman esiin nostaminen liittyy lapsen osallisuuteen. Lapsen näkökulma koskeen lap-

sen omia näkemyksiä tai lasten omaa kulttuuria, ja tätä koskevan tiedon tuottamisessa lapsi on itse aktiivisesti osallisena. Lasten näkökulmaa arvostavat kasvattajat luovat sellaisia pedagogisia arjen käytäntöjä, jotka tukevat lasten osallisuutta ja auttavat jokaista lasta ilmaisemaan omia kokemuksiaan, ajatuksiaan ja tunteitaan monin eri tavoin vuorovaikutuksessa aikuisten ja muiden lasten kanssa. (Ikonen & Virtanen 2007, 167–170.)

Aikuisten täytyy kehittää työssään sellaisia toimintatapoja, että lapsen voivat vaikuttaa itseään ja yhteisöään koskevaan päätöksentekoon. Aikuisilla tulee olla myös aikaa olla kiinnostuneita lapsen näkemyksistä ja kykyä ottaa huomioon päätöksissään lasten tarpeet ja toiveet. Se ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kasvattajan pitäisi pyrkiä aina toteuttamaan kunkin lapsen jokainen toive. Sen sijaan lasten osallisuuden mahdollistaminen tarkoittaa yhdessä opettelua, eri osapuolten kuulemista, neuvottelua ja sopimista. (Ikonen & Virtanen 2007, 167–170.)

Kuuntelemalla lasten näkemyksiä ja tulkitsemalla niitä avoimin mielin kasvattajat voivat saada uusia näkökulmia toimintaan ja tulla uudella tavalla tietoiseksi pedagogisesta ajattelustaan ja toiminnastaan. Monesti aikuinen vähättelee tai jättää huomiotta sellaisia lasten näkemyksiä, joille hän ei itse löydä mielekkyyttä tai merkitystä omista lähtökohdistaan käsin. Lähestyessään lapsen näkökulmaa aikuisen tulisikin osata siirtää omat lähtökohtansa ja asenteensa sivuun voidakseen selkeämmin kuulla, seurata ja tulkita lasten viestejä ja tarkoituksia. Kasvattajien tulee tarjota kaikille lapsille samanlaiset mahdollisuudet osallistumisen kokemukseen, ja tukea sekä kannustaa lapsia ilmaisemisessa, osallistumisessa ja vaikuttamisessa myönteisen minäkäsityksen vahvistamiseksi. (Ikonen & Virtanen 2007, 170–171; Heikka, Hujala & Turja 2009, 88.)

”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi” (Venninen, Leinonen & Ojala 2010) on VKK-Metron tutkimus lasten osallisuudesta pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Tutkimuksen mukaan osallisuuden käsite ei ole vielä siirtynyt varhaiskasvatustyön termistöön, vaikka käsitteen sisälle liittyvät monet lasten toimintaan ja toiminnan mahdollisuuksiin liittyvät arkipäiväiset asiat päiväko-

dissa. Tutkimuksessa lasten osallisuutta määritellään pääkaupunkiseudun varhaiskasvattajien näkemysten pohjalta seuraavanlaisesti:

- Lapsella on oikeus iloita itsestään ja kokea, että muutkin nauttivat hänen läheisyydestään.
- Lasten osallisuus kasvaa ympäristössä, jossa hänen tarpeensa huomioidaan.
- Lapsi saa aikuiselta turvaa ja lohtua, mutta myös mahdollisuuksia oppia uutta.
- Lapsi saa kokea, että hänen rohkeutensa ilmaista itseään saa aikaan asioita, joista sekä hän itse, että muut hyötyvät.
- Osallisuus on myös omatoimisuutta, joka mahdollistetaan sillä, että lapsi saa riittävästi aikaa harjoitella.
- Osallisuus on lapselle valintojen tekoa, vastuun ottamista ja päätöksiin osallistumista.
- Lapsi on osa kotia ja kaveriporukkaa sekä ympäröivää yhteiskuntaa ja sen ajankohtaisia tapahtumia.
- Lapsella on oikeus olla sellaisten aikuisten kasvatettavana, jotka kunnioittavat ja kuuntelevat häntä ja kiinnostuvat lapsen maailmasta yhä uudelleen. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010.)

3.3 Yhteisöllisyyden merkitys päiväkotiryhmässä

Sosiaalisten vuorovaikutustaitojen kehittyminen on pienten lasten elämässä keskeisellä sijalla. Yhdessä toimiminen ja oppiminen ovat keskeinen osa lapsen arkipäivää ja sosiaalisen identiteetin rakentumista. Lasten päiväkotiryhmä ei ole automaattisesti yhteisö, vaan yhteisön muodostuminen vaatii aikaa ja panostamista. Päiväkotiyhteisö, kuten muutkin yhteisöt, on jatkuvasti kehittyvä ja muuttuva. (Koivula 2010, 26–27.)

Aikuisilla ja lapsilla on paljon jaettavaa, vaikka kaikki ei tietenkään voi olla yhteistä. On siis olemassa myös aikuisten asioita ja lasten asioita. Kuitenkin yhteisöllisyys päiväkodissa on tärkeää siinä missä yksilöllisyyskin. Yhteisöön kuulu-

villa ihmisillä pitää olla riittävästi yhteistä. Yhteenkuuluvuus rakentuu yhteisen tekemisen ja yhdessä olemisen kautta. Se, että lapsi saa kokea muiden ihmisten arvostavan hänen ajatuksiaan ja kokemuksiaan sekä voivansa vaikuttaa ympäristöönsä, lisää hänen myönteistä käsitystä itsestään: minä olen tärkeä yhteisölleni ja osaan toimia sen jäsenenä. Päiväkoti aikuisten ja lasten yhteisönä ei ole ollut lähivuosina yhtä voimakkaan kiinnostuksen kohteena kuin vertaisryhmät tai aikuisten välinen kasvatuskumppanuus. (Kalliala 2009, 38; Ikonen & Virtanen 2007, 171.)

Yhteisö voidaan nähdä ihmisen koko hyvinvoinnin perustana, jolloin sen tulisi taata riittävät hyvinvoinnin fyysiset ja aineelliset, sosiaaliseen yhteenkuuluvuuteen liittyvät sekä itsensä toteuttamisen edellytykset. Pienempien lasten kohdalla tämä tarkoittaa perushoidon turvaamien perustarpeiden huolehtimista, yhteisössä koettua turvallisuutta, rakkautta ja kaveruutta, mutta myös riittävää itsemääräämisoikeutta ja yksilöllisyyden toteuttamista. Osallisuus merkitsee ryhmään kuulumisen lisäksi kuulluksi tulemistä ja asteittain lisääntyvää päätöksentekoon osallistumista koskien niin henkilökohtaisia asioita kuin koko ryhmän asioita. On tärkeää että lapsen kokemuksia yhteisön jäsenenä olemisesta kuullaan. Yhteenkuuluvuus, osallisuus ja yhteisöllisyys on hyvä tuoda esiin myös erikseen kaikissa mahdollisissa arviointiyhteyksissä. (Heikka, Hujala & Turja 2009, 98.)

Yhteistoiminnallista oppimista arvostavassa ryhmässä aikuisilla on lupa osallistua lasten leikkeihin ja lapsilla lupa päästä osalliseksi aikuisten arkeen liittyviin puuhiin. Lasten ideoihin, uteliaisuuteen ja oivalluksiin opettajien on kyettävä ottamaan myös riskejä. Haasteena on siirtyä ”varman päälle toimimisessa” yhteistoiminnalliseen rohkeaan toimintaan. Tärkeää on myös ottaa vanhemmat mukaan ja keskustella heidän kanssaan siitä, mistä heidän lapsensa ovat kiinnostuneita, heidän vahvuuksistaan, mitä he voivat oppia ja millaisilla erilaisilla tavoilla se on mahdollista. Mitä luottavaisimmin aikuiset suhtautuvat itseensä ja lapsiin toimijoina, sitä paremmin he voivat tarttua lapsilta tuleviin haasteisiin ja lähteä rakentamaan aikuisten ja lasten yhteistä yhteisöä, jossa lapset kokevat olevansa mukana suunnittelemassa ja vaikuttamassa. Tueksi tarvitaan kuitenkin

kin sellainen työyhteisö, jossa jokaista kannustetaan ja rohkaistaan kokeilemaan sekä sallitaan myös epäonnistumisia. (Ikonen & Virtanen 2007, 191–193.)

Päiväkodissa yhteisöllisyyttä on hyvä lähteä opettelemaan pienryhmissä, joissa lapset harjoittelevat ja oppivat työskentelemään yhteistoimin. Lapset voivat opetella erilaisia pieniä vastuutehtäviä, parityöskentelyä, vuorovaikutusta, auttamista, huomioonottamista, sääntöjä ja yhteisiä tekemisiä. Lapset oppivat toisiltaan ja oppivat toimimaan yhdessä, mikä kasvattaa ”me-henkeä”. Näin ollen heidän on helpompi toimia myös päiväkodin suuressa ryhmässä. Ryhmien sisäisen yhteenkuuluvuuden tunteen vahvistamiseksi voidaan käyttää yhteisiä materiaaleja, toimitaan rooleissa, koetaan yhdessä onnistumisia ja korjataan epäonnistumisia, keskustellaan, kysellään sekä kuunnellaan. Tärkeää on, että lapsia ohjataan osallistumaan ja tuntemaan oman ja ryhmän kaikkien jäsenten osuuden tärkeys. (Lummelahti 2001, 56.)

4 PÄIVÄKOTI PÄÄSKYLÄN KEHITTÄMISTOIMINNAN ALOITTAMINEN

Päiväkoti Pääskylä on Helsingin kaupungin sosiaaliviraston tarjoama kunnallinen päivähoitopaikka. Pääskylässä on kolme lapsiryhmää: alakerrassa ovat Sinikellot, joissa on 1–3-vuotiaita lapsia, alhaalla on 3–5-vuotiaiden Keltakukat ryhmä ja yläkerrassa yksi iso lapsiryhmä, jossa on 29 lasta iältään 3–6-vuotiaita. Heidän kanssaan työskentelee kaksi lastentarhanopettajaa, kaksi lastenhoitajaa sekä ryhmäkohtainen erityisavustaja. Yläkerran ryhmässä on mukana integroituja erityislapsia, jotka tarvitsevat tavallista enemmän erityistä tukea. Talossa käy myös kaksi kertaa viikossa alueellinen erityislastentarhanopettaja. Päiväkodissa työskentelee kaksi päiväkotiapulaista. Päiväkodin johtaja toimii kahdessa eri päiväkodissa ja on Pääskylässä kahdesta kolmeen kertaan viikossa.

Keväällä 2010 päiväkotia Pääskylään tuli perhetyöntekijä, joka kiersi kolmessa eri päiväkodissa. Perhetyöntekijä kuului Vallila-Vanhakaupungin päivähoitoalueen Varhaisen tuen hankkeeseen, joka sai jatkoa vuodesta 2009. Perhetyöntekijä työskenteli pääsääntöisesti päiväkodissa, mutta tarpeen tullen teki myös kotikäyntejä. Päiväkodin työntekijät kohtaavat usein vanhempia, jotka tarvitsevat apua ja kuuntelijaa. Tarkoitus oli että hankkeen aikana perhetyöntekijä tekisi sen työn ensisijaisesti, jolloin hoito- ja kasvatushenkilöstöllä jäisi paremmin yksilöllistä aikaa lapselle. Perhetyöntekijän rooli päiväkodissa esiteltiin perheille vanhempainillassa syksyllä 2010. Alueella aloitti myös fysioterapeutti, jolta voi konsultoida apua ja tukea yksilöllisesti lapsille, esimerkiksi motorikassa. Hänen avullaan oli mahdollista järjestää vaikka liikuntaryhmiä lapsille, jotka hyötyivät fysioterapeutin konsultaatiosta.

4.1 Kehittämishankkeen tavoitteet ja aikataulu

Kehittämishankkeen lyhyen aikavälin tavoitteena oli avata yhteistä keskustelua opinnäytetyön aiheeseen eli lapsen yksilölliseen huomioonottamiseen ja tukemiseen sekä sen tärkeyteen päiväkodissa.

Pidemmän aikavälin tavoitteena oli kehittää päiväkotia Pääskylän yläkerran ryhmän toiminta ja toimintaympäristö sellaiseksi, että se mahdollistaa paremmin lapsen yksilöllisen huomioonottamisen ja yksilöllisen tuen toteuttamisen ja toteutumisen. Käytännössä se tarkoittaa muun muassa sitä, että yhdessä suunniteltu toimintamalli on otettu käyttöön, pienryhmä- ja työpajatoiminta on käynnistetty ja toimintaympäristöä ja arjen dokumentointia on kehitetty yhdessä. Kehittämishanke toteutetaan vuosina 2010–2011 yhdessä päiväkotia Pääskylän yläkerran kasvattajien kanssa. Alla kehittämishankkeen tarkempi aikataulu:

Toukokuu 2010→	Hankkeen aloituspalaveri
Kesäkuu 2010→	2 suunnittelupalaveria
Elokuu 2010→	4 suunnittelu- ja väliarviointipalaveria, Peda-ilta, vanhempainilta, hankkeen toteutusta
Syyskuu 2010→	4 suunnittelu- ja väliarviointipalaveria, hankkeen toteutusta
Lokakuu 2010→	4 suunnittelu- ja väliarviointipalaveria, 1 kehittämispäivä, hankkeen toteutusta
Marraskuu 2010→	4 suunnittelu- ja väliarviointipalaveria, Peda-ilta, hankkeen toteutusta
Joulukuu 2010→	3 suunnittelu- ja väliarviointipalaveria, hankkeen toteutusta, loppuarviointipalaveri
Tammikuu 2011→	Kehittämishanke virallisesti päättynyt, kehittämistyö jatkuu. 7.2.2011 Opinnäytetyön julkaisuseminaari ja tiedottaminen

4.2 Fyysinen toimintaympäristö

Kahdessa kerroksessa toimiva Pääskylän päiväkotia sijaitsee Helsingissä Hämeentien varressa Helenan vanhainkodin lisärakennuksessa. Ulkoilut tapahtuvat kahdella eri pihalla porrastetusti. Pääskylä sijaitsee hyvien kulkuyhteyksien varrella. Sisätilat ovat alakerrassa viihtyisät ja toimivat, mutta yläkerta ja sen huoneet ovat hivenen pieniä suurelle lapsiryhmälle. Alakerrassa on kaksi ryh-

mättilää sekä kaksi lepo- ja leikkihuonetta, kaksi toimistohuonetta ja keittiö, josta Palmia jakaa päiväkodille ruoat. Alakerrassa on vesileikkihuone ja verstaas. Yläkerrassa on kaksi ryhmätilaa sekä keittiö ja ryhmätila. Lepo- ja leikkihuoneita on kaksi, joista isompi toimii myös koko talon yhteisenä jumppasalina. Yläkerrassa on yksi pienempi huone, joka on tarkoitettu toimintahuoneeksi. Yläkerran tilat ovat varsin haastavat ja tarvitsevat monella tavalla uudelleenjärjestelyä. Molemmilla kerroksilla myös käytäviä voi käyttää leikkipaikkoina.

4.3 Päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelma (VASU)

Päiväkoti Pääskylän toiminta-ajatus on: ”Haluamme tarjota lapsille turvallista, yksilöllistä kasvua tukevaa päivähoitoa yhteistyössä perheiden kanssa. Haluamme kasvattaa lapsia oma-aloitteisuuteen, vastuuseen itsestä ja ympäristöstä tarjoten monipuolista ja lasten kehitystasoa vastaavaa toimintaa” (Päiväkoti Pääskylän VASU 2008). Pääskylän Vasussa on lapsen yksilöllisyys tullut esille yhtenä päiväkodin arvoista mm. näin: ”Kiinnitetään huomiota lapseen yksilöinä ja siten kohdataan lapset tasavertaisesti, Tuetaan lapsen yksilöllisiä vahvuuksia/heikkouksia, yksilöllisyyttä täytyy painottaa ryhmätilanteissa tilanteen mukaan, erilaisia yksilöitä ja oppijia täytyy kannustaa yksilöllisesti.” (Päiväkoti Pääskylän VASU 2008.) Päiväkoti Pääskylässä varhaiskasvatussuunnitelma on tehty henkilökunnan yhteistyönä kuunnellen vanhempia sekä lapsia. Pääskylän Vasun painotukset liittyvät suuresti lapsilähtöisyyteen, turvallisuuteen sekä kasvatuskumppanuuteen. Suunniteltua toimintaa dokumentoidaan ja arvioidaan määräjain.

Varhaiskasvatussuunnitelmat (VASU) ovat varhaiskasvatuksen ohjauksen väline ja tärkeä henkilökunnan työväline. Koko henkilöstö sitoutuu niiden tuottamiseen, toteuttamiseen, seurantaan ja arviointiin. Jokaisen yksikön varhaiskasvatussuunnitelma on kunnan suunnitelmaa täydentävä ja tarkentava. Siinä kuvataan toimintaympäristön ja yksikön erityispiirteitä ja painotuksia. Varhaiskasvatussuunnitelma on keskeinen perusta, kun tehdään hyvä ja toimiva kasvatuksellinen yhteisö vanhempien ja henkilökunnan muodostamana. (Stakes 2006, 7–9.)

4.4 Päiväkodin omahoitajajärjestelmä Pääskylässä

Omahoitajuus mahdollistaa vanhemman henkilökohtaisen kohtaamisen ja tarvittaessa esimerkiksi huolen puheeksioton. Kehittämishankkeen alussa Pääskylän yläkerran ryhmän omahoitajuusjärjestelmä osoittautui haasteelliseksi silloisessa toimintamallissa ja rakenteessa ja vaati muutosta tullakseen toimivaksi. Lähtötilanteessa omahoitajuuslapset olivat eri ryhmissä, jolloin havainnointi ja dokumentointi vaikeutuivat.

Jokaisella lapsella ja pienryhmällä on omahoitaja, joka vastaa lapsen päivähoiton aloituksesta ja pienryhmän arjen sujumisesta. Lapsi voi näin sisäistää yhden aikuisen kunnolla ja luottaa siihen, että hänestä välitetään ja pidetään huolta. Omahoitaja auttaa lasta liittymään osaksi pienryhmää ja sen kautta myös osaksi suurempaa ryhmää. Omahoitaja pystyy ohjaamaan pienryhmässä oppimisprosessia ja samalla varmistamaan, että jokainen lapsi saa tarvitsemansa yksilöllisen tuen. (Mikkola & Nivalainen 2010, 34.)

Yhteistyö perheen kanssa alkaa kun perhe saa päivähoitopaikan. Lapsi saa omahoitajan, jonka kanssa perhe käy aloituskeskustelun. Omahoitajan on tärkeää kuunnella vanhempia, koska he ovat parhaita lapsensa tuntijoita. Vanhempien kanssa käytävät pienetkin keskustelut esimerkiksi tuomis- ja hakemistilanteissa ovat äärimmäisen tärkeitä. Vähintään kerran vuodessa omahoitaja ja vanhemmat tekevät yhdessä lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelman, eli Vasun. Omahoitaja ylläpitää myös lapsen kasvunkansiota, johon kerätään erilaisia muistoja ja asioita, joita päiväkodissa on ollut, tai esimerkiksi lapsen tekemiä töitä. (Stakes 2006, 31–34; Mikkola & Nivalainen 2010, 34.)

Vaikka omahoitaja huolehtii pääasiassa omasta pienryhmästä, etenkin perushoitotilanteista, tulee lasten ystävyysuhteita tukea yli pienryhmän ja ryhmärajojen. Yhteisöllisyyden vuoksi tämä yhteinen toiminta ja leikki eri-ikäisten kanssa on tärkeää. Haastavaa omahoitajuudessa on oppia pois vanhoista käytännöistä päiväkodissa, ja kehittää uusia käytäntöjä. Omahoitajuus vaatii paljon myös keskusteluaikaa ja yhteistä näkemystä ja tavoitteita. Työntekijöiltä oma-

hoitajuus vaatii vahvaa ammattitaitoa sekä vuorovaikutustaitoja. (Stakes 2006, 31–34; Mikkola & Nivalainen 2010, 34.)

4.5 Pedagoginen toiminnan suunnittelu Pääskylässä

Pedagogisen suunnittelun merkitys Pääskylän yläkerran ryhmässä oli olennainen osa kehittämishankkeen toteuttamisessa ja toteutumisessa. Siihen panostettiin heti hankkeen alussa tietoisesti, reflektoiden ja teoretietoon perustaen, aiempia vuosia enemmän.

Konstruktivistisen oppimisen pedagogiikka painottaa varhaiskasvattajan taitoa havainnoida ja arvioida yksittäisen lapsen ja lapsiryhmän kasvua ja oppimista, suunnitella oppimista tukeva ympäristö sekä tarjota lapselle oikea-aikaista oppimisen, kasvamisen ja kehittymisen tukea. Päiväkodissa suuret lapsiryhmät, niukat resurssit ja ajan puute ovat usein kasvatushenkilökunnan mielestä esteenä tälle. Konstruktivistisesta näkökulmasta kuitenkin kasvattajan ensisijainen tehtävä on suunnitella toiminta ja toimintaympäristö siten, että se tukee jokaisen lapsen yksilöllistä, mielekästä oppimista ja oppimisprosessin jatkuvuutta sekä mahdollistaa lasten omaehtoisuutta sekä aloitteellisuutta. Näin kasvattajille jää paremmin aikaa ja mahdollisuuksia havainnoida, arvioida ja tukea lasten yksilöllisiä kasvu- ja oppimisprosesseja. (Hujala ym. 2007.)

Käytännön arjessa koko kasvattajayhteisön tulee ymmärtää, miksi pedagogiset valinnat on tehty ja miten ne vaikuttavat työhön lasten kanssa. Jokaisen työntekijän pitää hahmottaa toiminnan suunnittelun, toteuttamisen ja ohjaamisen ulottuvuudet yksilö-, pienryhmä- ja suuryhmätasolla. On myös ymmärrettävä miten oppimisympäristön ja toiminnan järjestäminen vaikuttavat yksittäisen lapsen ja koko ryhmän toimintaan. (Mikkola & Nivalainen 2010, 11.)

Kasvun ja oppimisen yhteissuunnittelussa yhdistetään lapsen yksilölliset kiinnostukset ja tarpeet, perheen kasvatuskäytäntö, teoreettinen näkemys lapsen kasvusta ja kasvatuksesta, lapsen toiminta vertaisryhmässä sekä kasvatushenkilöstön teoreettinen tietämys varhaislapsuuden oppimisesta. Toiminnan suunnittelu

nittelussa korostuu kasvattajien taito havaita lapsen yksilöllisyys ja tukea yksilöllisiä kasvu- ja oppimisprosesseja ryhmässä. Yksilöllisyyden korostaminen ei poissulje eikä vähennä ryhmäkasvatuksen merkitystä. (Hujala ym. 2007.)

Jotkut kasvattajat pitävät suunnittelun ja toiminnan lähtökohtana lasten intressien ja mielenkiinnon kohteiden havainnointia. Osa taas suunnittelee etukäteen paljonkin, joko koko ryhmälle, pienryhmälle tai yksilöllisesti. Monet suunnittelevat esimerkiksi viikon rytmissä, ja jakavat toiminnot osa-alueisiin eri päiville, kuten liikuntapäivään, askartelupäivään, musiikkipäivään jne. Näinä päivinä pyritään noudattamaan sisältöalueittain jäsennettyä järjestystä ja siten varmistamaan osa-alueittain laadittujen tavoitteiden eteneminen. Tällainen jäsentely voi olla selkeää aikuiselle, mutta lapsi ei välttämättä näe tai koe erillisten toimintojen keskinäistä yhteyttä. (Puroila 2003, 23–27; Hujala ym. 2007.)

Lapsen todellisen motivaation ja oppimisen kannalta on tärkeää, että hän kokee toiminnan mielekkäänä ja ymmärtää toiminnan yhteyden muuhun oppimaansa. Valmiiden suunnitelmien jalkoihin unohtuu helposti lapsen yksilöllinen kehitys ja oppiminen. Jotkin kasvattajat suunnittelevat toimintoja painottaen lasten kasvua ja oppimista. Silloin suunnitteluun sisältyy oppimisen systemaattista havainnointia ja seurantaa, oppimisympäristön suunnittelua, yksilöllistä suunnittelua sekä projektityyppisen työskentelyn suunnittelua. Jokaisella lapsella on omat yksilölliset tavoitteet ja tällaisessa suunnittelussa lasta on helpompi havainnoida yksilötasolla sekä tukea hänen yksilöllistä kasvuaan ja kehitystään. (Puroila 2003, 23–27; Hujala ym. 2007.)

Päiväkodissa on oma päivärytmi jossa toimitaan, mutta se ei välttämättä aina vastaa kaikkien lasten tarpeisiin. Päivärytmissä on kuitenkin tärkeä ja hyvä asia sen toistuvuus: lapset haluavat asioiden toistuvan. Varsinkin pienemmille lapsille on tärkeää pysyvyys ja ennustettavuus. Lapsille tulee kertoa etukäteen, mitä tulee tapahtumaan, esimerkiksi päivän toiminnot. Lapsille on erityisen tärkeää myös leikkiajan lisääminen ja sallivampi sekä yhtäjaksoisempi aika tehdä jotain puuhaa. Ehdottoman tärkeää on muistaa, että vapaa leikkiaika on lapselle kehittäväntä päivähoitoa. Ei aina tarvitse olla järjestettynä opetuksellisia tuokioita tai

muuta ohjattua toimintaa. (Tiensuu 2007; Karila, Alasuutari, Hännikäinen, Nummenmaa & Rausku-Puttonen 2006; Hujala ym. 2007.)

On tärkeää, että lapset saavat vapaasti valita omaa kehitystasoaan vastaavia toimintoja eri vaihtoehtoista ja että saatavilla on erilaisia lasten kehitystä tukevia ja heitä kiinnostavia materiaaleja. Myös ryhmän kokoonpanolla on merkitystä lapsen kasvuun ja kehitykseen, siksi onkin hyvä että samassa ryhmässä on samanikäisiä ja samalla kehitystasolla olevia lapsia. Sääntöjä ja rajoja kuuluu olla, mutta niitä on hyvä tarkistaa ja kenties vähentääkin. Ryhmän sääntöjen laatiminen yhdessä lasten kanssa on hyvä ja tärkeä keino edistää yhteisöön kuulumista ja vastuunottoa. Keskusteleminen säännöistä auttaa lapsia ymmärtämään niiden tarkoituksen ja perustelut. (Tiensuu 2007; Karila ym. 2006; Hujala ym. 2007.)

Omien lelujen tuominen päiväkotiin kielletään usein tai ainakin rajataan esimerkiksi ”kerran viikossa -lelupäivään”, vaikka lapselle on äärimmäisen tärkeää saada joku tavara mukaan päiväkotiin. Se antaa turvaa siihen ahdistukseen, jonka eroaminen vanhemmista päivän ajaksi tuo. Ruokailutilanteita suunniteltaessa on hyvä muistaa perheiden erilaiset kulttuurit. On hyvä, että päiväkodissa annetaan tapakasvatusta, mutta täytyy tehdä ero siihen, mikä on liikaa vaatimista. (Tiensuu 2007.)

Ilmapiirin muodostumiseen ja lasten suhteisiin panostaminen vaatii aikaa, mutta sen hyödyt näkyvät myöhemmin ryhmän toiminnassa. Ryhmän, eli yhteisön, rakentaminen vaatii aikuisilta lasten osallisuuden tukemista. On tärkeää, että lapsi kokee itsensä tarpeelliseksi ryhmässä. Erilaiset vastuutehtävät lisäävät lapsen ymmärrystä itsestä, vastuuntuntoa ja itsearvostusta. Jokaiselle lapselle löytyy varmasti jokin tehtävä, josta hän vastaa vuorollaan, esimerkiksi siivoaminen, ruoan jakaminen, materiaalin jakaminen, lasten töiden esillepano tai tilan järjestyminen. (Karila ym. 2006.)

Päiväkodin toimivuus on monesti tärkeämpää kuin lasten tarpeet ja tunteet. Lapset joutuvat usein keskeyttämään leikkinsä, hylkäämään omat ideansa, odottelemaan ja toimimaan aikuisten aikataulun mukaisesti. (Kokljuschkin 2001,

60–61.) Päiväkodin rytmissä ei ole aina tarpeeksi tilaa lasten omalle toiminnalle, vaan lasten elämää saattavat liikaakin ohjata aikuisten suunnittelemat toiminnot. Tällöin lasten yksilölliset mielenkiinnon kohteet ja oppimistavat ovat alisteisia aikuisen etukäteissuunnitelmalle. On tärkeää, että lapsia kuunnellaan aktiivisemmin suunniteltaessa toimintaa. Päiväkodissa on tarjolla hyvinkin monipuolista toimintaa, mutta onko sitä mahdollisesti liikaa ja pääasiassa aikuisjohtoisia. Huono puoli tällaisessa päivärytmissä on joustamattomuus. Suuret lapsiryhmät ja henkilökunnan määrä suhteessa lapsimäärään vaikuttavat tähän omalta osaltaan. Perusrakenteet vaikuttavat lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen. Päivärytmiin liittyy myös usein päiväkotiperinteen velvoitus: ”Näin on aina toimittu”. Uusien toiminta- ja ajattelumallien suunnittelu on työlästä ja hidasta, ja työntekijöiden asenteet ovat yleensä suurimman muutoksen vastustajat. (Tiensuu 2007.)

Kaiken kaikkiaan päiväkodin toimintaa suunniteltaessa ja toteutettaessa on tärkeää ottaa huomioon lasten, perheiden ja heidän tapojensa erilaisuus. Perheitä ei leimaa samanlaisuus, vaan erilaisuus. Tämän erilaisuuden tulisi olla kaiken lähtökohdana. Lapsen tulee saada olla oma itsensä ja kehittyä oman aikataulunsa sekä tarpeidensa ohjailemana, aikuisen tukemana. (Tiensuu 2007; Hujala ym. 2007.) Päiväkodin arkisissa tilanteissa tulee kunnioittaa jokaisen lapsen yksilöllisiä piirteitä ja kehitystasoa. Kun tietää lapsen perusluonteen, häneen osaa suhtautua oikein. Rauhallinen ja hidas lapsi tarvitsee erilaisen lähestymistavan kuin vilkas ja energinen. Lapsen luonteenpiirteiden oppimisen kannalta on tärkeää luoda tiivis yhteistyö kodin ja päivähoidon välillä. (Helenius & Korhonen 2008, 79.)

4.6 Pääskylän yläkerran ryhmä hankkeen kohteena

Pääskylän yläkerran ryhmä aloitti toimintansa syksyllä 2009 ja siinä oli 29 lasta, iältään 2–5-vuotiaita. Suurehko lapsiryhmä jaettiin neljään eri pienryhmään, jotka toimivat tunnin verran joka aamupäivä. Ryhmät nimettiin värien mukaan: Sininen ryhmä, Keltainen ryhmä ja Punainen ryhmä. Punainen ryhmä jaettiin vielä kahteen osaan lasten iän mukaan, koska tämä ryhmä oli muita suurempi, ja hei-

tä alettiin kutsua nimillä Isot Punaiset ja Pienet Punaiset. Erityisavustaja oli lähes kokoajan Sinisen ryhmän kanssa. Muutoin ryhmien kokoonpanoja ei toiminnan alkaessa sen kummemmin mietitty. Myöhemmin ilmeni kuitenkin muutostarpeita, ja muutamia lapsia siirrettiin ryhmästä toiseen. Siirrot olivat ehdottomasti kunkin lapsen kasvun ja kehityksen kannalta tärkeitä, mutta aluksi ne aiheuttivat myös erilaisia tunteita lasten keskuudessa.

Kun kaikki Punaiset toimivat pienryhmässä kello 9.00–10.00, niin silloin Siniset ja Keltaiset ulkoilivat. Sen jälkeen kello 10.00–11.00 Punaiset lähtivät ulos ja Siniset ja Keltaiset aloittivat tunnin pienryhmätoiminnan sisällä. Siirtymät ulos- ja sisääntulon vaiheessa tuottivat pieniä hankaluuksia. Eteinen oli täynnä lapsia, konfliktitilanteita syntyi helpommin eikä yksilöllistä tukemista juurikaan voitu toteuttaa tuollaisissa tilanteissa. Usein päällimmäisenä ajatuksena oli vain saada lapset ulos ja sisään. Sama koski myös muita siirtymätilanteita, kuten esimerkiksi ruokailusta lepoahtelle siirtymistä. Lapset jonottivat vessaan, ja joidenkin lasten oma vessarauha tai tuen tarpeet saattoivat jäädä huomioimatta.

Siirtymätilanteet ja muut perushoitotilanteet, kuten ruokailu, pukeutuminen ja wc-käynnit, ovat jokaisella lapsella yksilöllisiä. Jotkut ovat hitaampia ja vaativat aikuiselta aikaa ja tilaa tai jotkut eivät pysty keskittymään kunnolla, jolloin aikuisen tulee rauhoittaa vilkkaita ja nopeita lapsia. Lasten yksilölliset temperamentit tulevat selvästi esille näissä tilanteissa, ja ne kannattaakin hyödyntää pedagogisesti oppimistilanteina jokaisen lapsen yksilöllisyyden huomioon ottaen ja häntä siten tukien. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008.)

Lasten ruokahuoneet sekä pienryhmien kokoonpanot olivat aina samat, mutta aikuinen ryhmässä vaihtui viikoin välein. Ainoana poikkeuksena oli Sinisen pienryhmän ruokailu, jossa erityisavustaja oli pysyvänä aikuisena ruokailutilanteessa. Lepoahtet tapahtuivat kahdessa huoneessa: toisessa oli suurin osa lapsista, eli päiväunet nukkuvat lapset sekä pienimmät lapset. Aikuinen vaihtui niin sanottujen nukkuvien lasten lepohuoneessa lähinnä työvuoron mukaan. Työvuorot vaihtuivat viikoittain, ja vuorot olivat aamuvuoro, välivuoro ja iltavuoro. Toisessa huoneessa lepäsivät ne lapset, jotka eivät yleensä nukkuneet. Siinä huoneessa valvovana aikuisena oli lähes aina ryhmäkohtainen erityisavustaja.

Pysyvän aikuisen säännöllinen läsnäolo ruokailutilanteissa ja lepohetkellä oli todella merkittävä asia Sinisen huoneen lapsille. Tämä käytännössä ilmi tullut seikka tukee tutkimuksellista ja teoreettista käsitystä aikuisen pysyvyyden tärkeydestä päiväkotikäisten lasten ryhmässä. Välipalan jälkeen, joka tapahtui poikkeuksia lukuun ottamatta samalla tavalla kuin lounas, iltapäivät olivat yleensä vapaata leikkiaikaa siihen saakka kunnes oli uloslähdön aika. Maanantai ja tiistai olivat jumppapäiviä, jotka toteutettiin pienryhmissä. Perjantaina oli yleensä koko yläkerran ryhmän yhteinen lauluhetki.

Käytäntö ja päiväkodin arki näyttivät tästä toimintatavasta puolensa. Toimintavuoden aikana ilmeni tarvetta muokata toimintakulttuuria siten, että senhetkiset toimintatavat olisivat palvelleet ja tukeneet mahdollisimman hyvin kaikkia lapsia. Ei ollut helppoa saada toimimaan vajaan kolmenkymmenen lapsen ryhmää, koska lähes kaikilla lapsilla on erilaisia tuen tarpeita jollain kasvun tai kehityksen alueella. Näitä lapsia esimerkiksi tämä ”viikon välein vaihtuva aikuinenkäytäntö” ei välttämättä palvellut kovinkaan hyvin. On melkein mahdotonta että neljä aikuista pystyy havainnoimaan, tuntemaan, huomioimaan ja tukemaan 28 lasta riittävän hyvin. Omahoitajuus-lasten havainnointi ja heihin liittyvien tietojen jakaminen muille tiimin jäsenille ja lasten omahoitajille oli välillä vaikeaa. Omahoitaja on kuitenkin se henkilö, joka käy vanhempien kanssa läpi lapsen Varhaiskasvatussuunnitelman (VASU), jolloin hänellä tulee olla paras mahdollinen tuntemus ja tietämys lapsesta. Tiimillämme oli yksi tunti viikossa tiimipalaveriaikaa ja se on aivan liian vähän. Lapsia ryhmässä oli paljon, joten oli mahdotonta käydä kaikkien lasten asiat tunnissa läpi.

Senhetkinen toimintamalli osoittautui toimimattomaksi ja sillä oli suora vaikutus lapsiin ja koko ryhmän arkeen. Aikuiset vaihtuivat liian tiuhaan tahtiin, emmekä aina itsekään olleet selvillä missä kunkin piti milloinkin olla. Aina kun loppuviihköstä ryhmät tasoittuivat ja tottuivat sen viikon aikuiseen ja hänen toimintatapaansa, oli seuraavan viikon alussa taas aivan eri aikuinen ja kaikki alkoi alusta. Usein oli jäänyt kesken myös pidempiaikaisia projekteja ja asioita, joita oli jo aloitettu toisen aikuisen kanssa.

Päivähoidon resurssipula on puhuttanut koko ajan yhä enemmän koko Suomea, mutta varsinkin Etelä-Suomea, ja etenkin Helsinkiä, koska päivähoidon suosio ja muuttoliike pääkaupunkiseudulle on nousussa. Helsingin kaupunginhallituksen mukaan päivähoidon resurssipula on hälyttävässä tilassa, eikä merkittävää ratkaisua ongelmalle ole vielä löytynyt. Helsingin päiväkotien henkilökuntatilanne oli MTV3:n 45 minuuttia -ohjelman joulukuun 2010 selvityksessä erityisen huono. Selvityksessä vertailtiin päiväkotien käyttöasteita Helsingissä, Espoossa, Tampereella, Vantaalla ja Turussa syyskuussa. (MTV3 2010b) Resurssipula koetteli myös ryhmäämme koko ajan, ja aina kun yksikin aikuinen oli poissa, vaikeutui, jopa peruuntui, yhden ryhmän pienryhmätunti. Pienryhmätoimintaa vaikeutti myös se, että suuri ryhmä oli jaettu neljään pienryhmään, eikä aikuisten määrä oikein riittänyt niiden toimimiseen.

Toimintakauden aikana muuttuvia tekijöitä ja tilanteita oli usein, ja se vaikutti koko ryhmään ”ei toivotulla tavalla”. Lasten hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen kannalta on tärkeää, että päiväkodin perusrakenne ja toimintamalli on selkeä ja rutiininomainen. Kehittämistehtäväksi syksyille 2010 tulikin suunnitella mahdollisimman toimiva ja selkeä ”tukijalka”, jonka nojaan koko uusi toimintakulttuuri alettaisiin yhdessä rakentaa.

Toimintaympäristön kehittäminen lasta paremmin tukevaksi tuli ilmi myös yhteisissä keskusteluissa: esimerkiksi värityskansiot, lasten kasvunkansiot ja monet materiaalit olivat lapsen ulottumattomissa. Myös lasten omat lelut olivat naula-koiden ylimmällä hyllyllä, jotta ne ”säilyvät tallessa”, mutta esimerkiksi aremmat lapset eivät uskalla pyytää aikuista antamaan lelua sieltä, eivätkä itse yllä sitä ottamaan. Kehittämistä vaati myös yläkerran tilojen ja ympäristön organisoiminen, koska tuli esille muun muassa, ettei lasten tekemiä töitä saada esille niin, että ne olisivat lasten ulottuvilla. Puuttui kokonaan ”Näyttelytila”, jossa lapset, vanhemmat ja aikuiset voisivat tutkia lasten töitä yhdessä. Yläkerrassa oli myös pieni huone, joka ei ollut kovinkaan hyödyllisessä käytössä, tai ainakin tarvitsi uudenlaisen käyttötarkoituksen. Yläkerran tilat, ympäristö ja niissä olevat huonekalut ja tavarat olivat muutoksen tarpeessa, joten toimintaympäristö kokonaisuudessaan tarvitsi monella tavalla kehittämistä. Tarkoituksena oli saada ylä-

kerta viihtyisäksi, lasta tukevaksi ja huomioivaksi, unohtamatta lasten osallisuutta toimintaympäristön kehittämisessä.

Kehittämistä toimintaympäristössä vaati myös erilaisten kuvien käyttö tukikeinona, ja myös luomassa oppimisympäristöä lapsille. Kuvista hyötyvät kaikki lapset ja ne auttavat heitä monella tavalla erilaisissa tilanteissa. Kuvat omasta kodista, äidistä tai isästä voivat helpottaa lapsen kokemaa ikävää päivähoitossa olon aikana. Kuvien sijoittamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota, jotta ne ovat selkeästi esillä ja lapsen korkeudella, koska -näin jälkikäteen ajateltuna- huomasimme kuvien lähes hukkuvan toimintaympäristöön.

Dokumentointi ja kasvunkansion ylläpito sekä käyttö vaativat kehittämistä, koska niihin ei juuri panostettu ryhmässä eikä niitä juuri käytetty. Kansiot sijaitsivat fyysisestikin paikassa, josta lapset eivät niitä itse voineet ottaa ja tutkia. Ne ovat kuitenkin tärkeä osa lapsen yksilöllistä huomioimista, ja myös vanhempien huomioimista. Vuorovaikutukseen ja lasten osallisuuteen, ja niiden merkitykseen tuli kiinnittää erityistä huomiota ja panostaa niihin tulevassa ryhmässä tietoisesti enemmän.

Jokainen lapsi tarvitsee aikaa, huomiointia ja tukea yksilöllisesti eri asioissa. Kehittämishankkeen päällimmäinen kysymys oli: millä tavalla voimme mahdollistaa paremmin lasten yksilöllisen huomioon ottamisen ja tukemisen suuressa lapsiryhmässä? Uuden toimintakulttuurin kehittämisprojektin keskeisimmät kehittämisalueet olivat perusrakenne, toimintaympäristö, vuorovaikutus, osallisuus, yksilöllisyys ja yhteisöllisyys.

4.7 Ajatuksia ja ideoita toukokuussa 2010

Vuoden 2010 toukokuussa uusi yläkerran tiimi istuutui keskustelemaan kehittämishankkeesta ja syksyn 2010 uudesta lapsiryhmästä. Keskustelussa olivat mukana esimiehen lisäksi kaikki tiimin jäsenet, eli kaksi lastentarhanopettajaa, kaksi lastenhoitajaa sekä ryhmäkohtainen erityisavustaja. Avasin heille kehittämishankkeen tarkoitusta ja keskustelimme aiheesta, eli miten lähteä kehittä-

mään ryhmän toimintakulttuuria lapsia yksilöllisesti huomioon ottavaksi ja tukevaksi. Tässä vaiheessa kehittämishanke ei aiheuttanut ryhmässä suurempia tunteita suuntaan tai toiseen. Tiimimme alkoi kyllä keskustelun aikana suunnitella ja pohtia mahdollisimman toimivaa perusrakennetta, kuten ryhmien jakautumista eri tiloihin ruokailun ja lepoetken ajaksi, pienryhmätoiminnan ja ulkoilun järjestämistä, työvuoroja ja siirtymätilanteita. Käytännön perusrakenteen tulee ilman muuta olla hyvin suunniteltu heti aluksi, jotta voimme lähteä miettimään toiminnan ja toimintaympäristön kehittämistä konkreettisemmalla tasolla. Vaikka tämä oli vasta aivan ensimmäinen yhteinen tiimipalaveri tulevan syksyn osalta, painotin, että pitäisimme kehittämishankkeen ydinajatuksen (”lapsen yksilöllinen huomioiminen ja heidän tukemisensa”) pohjana jo tässä vaiheessa kun syksyä suunnitellaan.

Vaikka kaikki 29 lasta olivat samassa yläkerran tilassa, täytyi heistä arjen toimivuuden kannalta muodostaa pienempiä ryhmiä. Alustavan suunnitelman mukaan 13 esikoululaista saivat omaksi ruokailu- ja toimintahuoneeseen Punaisen huoneen sekä aamupiiri -ja lepuhuoneeseen jumppasalin. Heidän kanssaan toimisi yksi lastentarhanopettaja, lastenhoitaja ja erityisavustaja. Loput 16 lasta jaettiin vielä kahteen ryhmään, toinen Siniseen huoneeseen ja toinen Keltaiseen huoneeseen. Nämä värikoodatut huoneet olivat pääasiassa näiden kolmen ryhmän ruokailutilat ja ns. kotipesät. Näissä kahdessa ryhmässä toimivat lastenhoitaja ja lastentarhanopettaja, mutta esikoulu-ryhmän lastenhoitaja olisi tarpeen tullen mukana näissä ryhmissä. Tällä tavalla mahdollistui aikuisten pysyvyys eikä yhden aikuisen poissaolo näin ollen suuremmin haavoittanut ryhmiä.

4.8 Suunnitelmia ennen kesälomia kesäkuussa 2010

Kesäkuussa 2010, ennen kesälomaa, mietimme miten nämä loput 16 lasta jaettaisiin. Koska lasten yksilöllisyys ja erilaiset tarpeet täytyy ottaa huomioon, katsoimme parhaaksi että pienempien 3–4-vuotiaiden ryhmä olisi Keltaisessa huoneessa, koska siellä huonekalut ovat pienemmille suunniteltuja. Myös huoneen sijainti ja toimivuus soveltuu paremmin pienille. 4–5-vuotiaat menevät Siniseen

huoneeseen. Koska pienemmät tarvitsevat enemmän tukea ja ohjausta ruokailussa, heidän kanssaan syö kaksi aikuista, ja Sinisessä huoneessa lasten kanssa ruokailee yksi aikuinen. Eskareiden kanssa ruokailee kaksi aikuista ja avustaja. Itse toiminta tapahtuu niin, että pienten kanssa työskentelee pääsääntöisesti yksi aikuinen, Viskareiden eli viisi vuotiaiden-ryhmän kanssa yksi aikuinen ja eskareiden kanssa kolme aikuista. Myös ulkoilu- ja pienryhmätoiminta tapahtuvat näissä ryhmissä porrastetusti. Esimerkiksi kun kello 9–10 esikoululaisilla on eskaritoimintaa, niin silloin kaksi muuta ryhmää ulkoilevat. Kello 10–11 eskarit lähtevät ulos, ja kahdella muulla ryhmällä on pienryhmätoimintaa.

Siirtymätilanteet tapahtuvat myös ryhmissä, jotta eteisessä ei olisi tungosta ja jokaista lasta olisi mahdollista tukea ja huomioida yksilöllisesti. Naulakkopaikat suunnittelimme myös niin, että joka toinen naulakko on eskarilaisen ja joka toinen muun ryhmäläisen. Tällä taataan lapselle oma rauha ja tila riisua ja pukea. Toisaalta tämä oli vain yksi ajatus, koska toinen ajatus oli, että jokainen saisi itse valita mieleisensä naulakkopaikan.

Lepohetket ajattelimme pystyä hoitamaan yhdellä aikuisella/huone. Tämä mahdollistaa toisille aikuisille aikaa tehdä suunnittelutöitä ja muita tehtäviä, jotka eivät onnistu ryhmässä ollessa. Aluksi ainakin saattaa olla, että varsinkin pienemmät tarvitsevat enemmän aikuista lepoaikaan, joten toimimme lasten tarpeiden mukaisesti. Keskustelimme hiukan myös ”Paliksen”, eli pienen toimimattoman huoneen uudelleen kehittämisestä. Ehdotettiin, että siitä tehtäisiin rauhallinen luku- ja tietokonehuone, projekti tai näyttelyhuone tai jokin muu hyödyllisessä käytössä oleva tila.

Työvuorojen sopimisesta ajattelimme ehdottaa henkilökunnan yhteistä keskustelua, koska aiempina vuosina äärivuoroja (alkaen klo 6.15 ja klo 9.50) oli tehnyt pääasiassa yläkerran ryhmä. Syksystä 2010 alkaen esiopetuksen järjestämisen kannalta aikuisia tarvitaan yläkerran ryhmässä lähinnä aamupainotteisesti. Alustavana ehdotuksena kaikille talon ryhmille oli, että yläkerta tekisi aamun äärivuoron 6.15 ja alakerran ryhmät tekisivät illan äärivuoron 9.50. Muita vuoroja näiden väliltä tekisivät tietenkin kaikki ryhmät. Omahoitajuudet suunniteltiin niin, että eskareilla omahoitajana toimisi eskariopettaja, koska hän tekee myös lap-

sen esikoulunopetuksen oppimissuunnitelman (LEOPS). Loput 16 lasta jaettiin kolmen aikuisen kesken niin että aiemmat omahoitajuuslapset säilyvät niillä, joiden lapsia he olivat olleet. Se on parasta lasten, vanhempien ja työntekijöiden kannalta. Muutoin ajatuksena oli se, että omahoitajuuslapset jaetaan pääsääntöisesti niin, että he ovat samoja kuin oman pienryhmän lapset. Näin ollen havainnointi, arviointi, dokumentointi ja lapsen yksilöllinen huomioiminen, tukeminen ja tunteminen mahdollistuisivat paremmin.

Kesäkuussa 2010 Pääskylässä tuli tutuksi myös alueen varhaisen tuen sosiaaliohjaaja. Vanhemmat ottivat hänet erittäin hyvin vastaan, mikä on hieno seuraavan asia syksyn kannalta, jolloin hän työskentelee päiväkodissamme viikoittain. Kesälomille lähdimme levollisin mielin, koska olimme saaneet mietittyä syksyn uuden ryhmän perusrakenteen, pienryhmät, omahoitajuuslapset ja huonejaot valmiiksi, lapset yksilöllisesti huomioiden. Toinen asia on, miten alustavat suunnitelmat pitävät ja mitä kaikkea muutoksia koemme tarpeelliseksi tehdä.

Tosiasia on, että arki ja käytäntö sekä työntekijöiden reflektiiviset kokemukset teorian tietoa hyväksikäyttäen osoittavat paljon miten on järkevintä toimia. Jokaisella ideat ja ajatukset selkiintyvät ja muokkautuvat ajan mittaan, ja niistä keskustellaan sitten yhdessä tiimin kanssa. Se, että saimme perusrakenteet suunniteltua hyvin, auttoi meitä jatkamaan syksyllä kehittämistyötä. Kaikki ei voikaan olla valmista ja toimivaa heti suunnittelutasolla, mutta tärkeää oli kuitenkin se, että voimme elokuussa tulla töihin levollisin mielin kun tiesimme miten päivän rakenne tulee toimimaan.

5 RYHMÄKOOT PÄIVÄHOIDOSSA

Suuret ryhmäkoot päivähoidossa ovat yhä enemmän huolenaiheena. Uuden päivähoitolain myötä kuntien paineet lisätä lasten lukumäärää ryhmissä ovat kasvaneet ja nykyisin päivähoitoryhmät toimivat aika pitkälti puiteresurssiensa ääri rajoilla. Suuressa lapsiryhmässä lapset ovat turvattomampia ja levottomampia. Myös vaaratilanteet jäävät helpommin huomaamatta ja ongelmat korostuvat isossa porukassa. Pienen lapsen tarve ei ole toimia isossa ryhmässä! Pieneissä lapsiryhmissä, esimerkiksi pienryhmätoiminta-periaatteella, on helpompi taata hyvät olosuhteet jokaiselle lapselle kehittyä omaksi ainutlaatuiseksi yksilöksi. Suuressa ryhmässä, pienillä resursseilla, jokaisen lapsen yksilöllinen huomioiminen ja tukeminen on haasteellista. (Tiensuu 2007; Hujala ym.2007.)

Tämän päivän päiväkotiryhmissä aikuisten määrän suhteessa lapseen tulisi olla suurempi. Työntekijöiden vähyyden vuoksi laadukas, lapsen yksilöllisyyden huomioiva hoito ja kasvatus kärsivät. Vähäinen aikuisten määrä suhteessa lapsien määrään aiheuttaa myös työntekijöiden stressaantumista ja poissaoloja. Lapsilla esiintyy muun muassa erilaisia käytöshäiriöitä ja ahdistuneisuutta, johon on syynä suuri ryhmäkoko, melu, huomiotta jääminen, aikuisten vaihtuvuus ja työntekijöiden stressi sekä siitä aiheutuvat tekijät. Lasten kielellinen vuorovaikutus on vilkkaampaa pienissä ryhmissä, lapset leikkivät enemmän ja osallistuvat toimintaan paremmin. Pieneissä ryhmissä on myös helpompi esittää omia ajatuksia, ja keskittyä tekemiseen paremmin. Aikuisen rooli pieneissä ryhmissä on osallistuvampi, kun taas isossa ryhmässä enemmänkin valvova. Päivähoidon aloittaminen pienryhmässä helpottaa myös lapsen eroahdistusta vanhemmista, varsinkin jos lapsi on tottunut elämään ennen päiväkodin aloittamista pieneissä perheissä. Pieneissä ryhmissä aikuinen voi antaa lapselle yksilöllistä huomiota, ja se mahdollistaa kiintymyssuhteen muodostumisen sekä tutun aikuisen pysyvyyden helpommin kuin isossa ryhmässä. (Tuompo-Johansson 2001, 23–24; Tiensuu 2007; Hujala ym. 2007.)

5.1 Päiväkodin pienryhmätoiminta

Monet päiväkodissa työskentelevät aikuiset, jotka ovat ohjanneet lapsiryhmiä, ovat vahvasti sitä mieltä että tavoitteellinen pienryhmä voi olla hyvä ja tärkeä osa päiväkodin toimintaa ja arkea. Pienryhmässä on huomattavasti helpompi ottaa lapset yksilöllisesti huomioon ja tukea heitä. Pienryhmässä lapsi voi helpommin tuoda esille asioitaan, ja pienryhmä myös tarjoaa lapselle aina saman aikuisen, jolle on helppo kertoa asioistaan. Pienryhmä sopii kaikille lapsille. (MLL 2005b, 4.) Pienryhmätoiminta on yksi ratkaisu kiireettömyyteen ja yleiseen vilinään päiväkodissa. Myös vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä lisääntyy huomattavasti. (Koivisto 2007, 162.) Pienryhmätoiminnan perustana on vuorovaikutuksen suunnittelu ja sen mahdollistaminen (Mikkola & Nivalainen 2010, 33).

5.2 Pienryhmät ja työpajat lapsen tukena

”Pienryhmätoiminnan avulla voidaan edistää lapsen yksilöllistä, varhaista tukemista”. Pienryhmät on hyvä valita syksyllä tarpeeksi pitkän tutustumisen jälkeen. Päiväkotiin tulee silloin paljon uusia lapsia, lapset vaihtavat ryhmiä ja myös aikuiset saattavat vaihtua. Pienryhmien toteuttaminen vaatii tiimiltä yhteistä tahtoa. Päiväkodin lapsiryhmissä on aina lapsia, jotka herättävät aikuisessa muita enemmän huomiota tai eritasoista huolta. Suuret ryhmäkoot ja resurssipula tulevat varsinkin nykypäivän ajankohtaisissa keskusteluissa väistämättä aina esille. Suuret ryhmät eivät anna mahdollisuutta tukea ja huomioida lapsia riittävän yksilöllisesti. Pienryhmissä työskentely on osoittautunut olevan hyödyksi varsinkin aroille ja sisäänpäin kääntyneille lapsille. Jotta ryhmät tukisivat jokaista lasta mahdollisimman hyvin, on järkevää muodostaa ryhmät erilaisista persoonallisuuksista. Vilkas persoona voi saada eloa arempaan, ja rauhallisempi voi rauhoittaa vilkasta persoona. (MLL 2005b, 6–8.) Pienryhmälle nimetty omahoitaja auttaa lasta liittymään osaksi pienryhmää ja sen kautta myöhemmin myös osaksi suurempaa ryhmää. Omahoitaja pystyy ohjaamaan pienryhmänsä oppimisprosessia ja samalla varmistamaan, että jokainen lapsi saa tarvitsemansa yksilöllisen tuen. (Mikkola & Nivalainen 2010, 34.)

On hyvä, että ryhmässä on esimerkiksi kaksi samantyyppistä lasta, vaikkapa ujoa ja arkaa. Silloin he huomaavat etteivät ole ainoat, joilla on vaikeuksia sillä alueella. Ryhmä voi koostua myös pelkästään aroista tai hiljaisista lapsista, mutta jos yhdessä ryhmässä on esimerkiksi pelkästään vilkkaita ja aktiivisia lapsia, ei ryhmä välttämättä toimi kovin hyvin. Jos ryhmässä on sekä arkoja että vilkkaita, se toimii tavoitteiden ja sisällön kannalta paremmin. Hyvä ja toimiva pienryhmä-toiminta tarjoaa parhaimmillaan lapsille läsnäoloa, aikaa, pysyvyyttä, lapsen kunnioittamista ja useita mukavia hetkiä. (MLL 2005b, 6–8.)

Sopiva pienryhmän koko on 4–5 lasta. Silloin ryhmässä syntyy riittävästi erilaisia näkemyksiä ja mielikuvia. Tietysti useimmiten siellä syntyy myös konflikteja, mutta jos ajattelee pienryhmätoiminnan tavoitteita, ne voivat olla jopa suotavia. Kun ryhmä on sopivan kokoinen, syntyy myös tilanteita, joissa on mahdollista käsitellä erilaisuutta ja sen hyväksymistä. Kun ryhmä on toiminut pidempään, erilaiset tavat ja tyyli alkavat näkyä ja vahvistua ja niistä voidaan oppia. (MLL 2005b, 9.) Kun pienryhmä pysyy samana koko toimintavuoden, on lapsilla mahdollisuus ryhmäytyä kunnolla omaan pienryhmään ja luottamaan oman ryhmänsä lapsiin ja aikuisiin. Kiinteässä pienryhmässä ryhmän oppimis- ja kehitysprosessia voidaan havainnoida ja ohjata haluttuun suuntaan. Lapsi ehtii päivän aikana leikkimään ja toimimaan myös muiden lasten kanssa, joten kaverisuhteita syntyy ja vahvistuu myös yli pienryhmärajojen. (Mikkola & Nivalainen 2010, 34.)

Myös aikuisen kannalta on tärkeää, että ryhmä on riittävän pieni. Pienryhmä pitää aikuisen paremmin ns. hereillä ja tietoisena siitä mitä kulloinkin tapahtuu. Kun ryhmä on riittävän pieni, aikuinen vetäistään helposti mukaan ryhmän toimintaan ja erilaisiin rooleihin. Silloin ryhmän tavoitteiden tukeminen käy luonnollisesti. Jos lapsia ryhmässä on liian vähän, voi se olla ongelmallista. Jos lapsia on ryhmässä esimerkiksi kolme, saattaa huonossa tapauksessa käydä niin, että kaksi liittoutuvat yhteen ja yksi tukeutuu aikuisiin. Tällaiset asiat on hyvä käsitellä lasten kanssa, jotta tilanteesta voi siirtyä eteenpäin. (MLL 2005, 9.)

Ryhmän toiminta on luontevampaa, jos siinä on vähintään neljä lasta. Kun ryhmä on sopivan kokoinen, aikuisen on helppo johdatella tilanteita ja toimintaa niin, että hiljaiset ja aremmat lapset voivat liikkua omassa tahdissaan, asteittain vaativuutta lisäten. Näin myös aktiiviset ja vilkkaammat lapset näkevät hitaamman tai hiljaisemman lapsen tarvitsevan oman tilansa ja aikansa. Ryhmän koon lisäksi on tärkeää löytää sopiva paikka, joka ei ole alttiina häiriöille. On myös tärkeää lasten kannalta, että paikka on aina sama. (MLL 2005b, 9.) Tietysti täytyy ottaa huomioon pienryhmän sen hetkinen toiminta ja sen sisältö, mitä tehdään ja miten. Työpaja-tyyppisessä toiminnassa saman paikan pysyvyys on tärkeää.

Mannerheimin lastensuojeluliiton 2005 Varsinais-Suomen piirin julkaisemassa Eemeli-projektissa pienryhmätoiminta oli suunnattu erityyppisille lapsille, joilla oli esimerkiksi keskittymisvaikeuksia, ylivilkkautta, aggressiivisuutta, arkuutta ja puhumattomuutta. Lähinnä vaikeudet olivat sosiaalisella ja tunne-elämän alueella, mutta jotta lapset eivät olisi tulleet ns. diagnosoiduksi, vaan heidät nähtäisiin persoonallisuuksina, heidät oli kuvattu persoonaansa kuvaavilla nimillä Eemelit, Pepit, Ninnit ja Nyytit. Pienryhmä kokoontui muutaman kerran viikossa, ja ryhmän toiminta osoittautui todella toimivaksi. Palaute niin aikuisilta kuin lapsilta oli äärimmäisen hyvää. Tämä pienryhmätoiminta oli ns. työpaja-tyyppistä toimintaa, jossa lasten yksilölliset tarpeet oli huomioitu ryhmän muodostamisen alusta alkaen. (MLL 2005b, 7.)

Pienryhmissä on siis helppo eriyttää toimintaa. Jotta kokonaisuus pysyy hallinnassa, on henkilökunnan suunniteltava toimintaa yhdessä. Näin tiimin jäsenet tietävät, mitä muissa pienryhmissä tehdään. Jokaisen työntekijän erityisosaaminen kannattaa hyödyntää. Kokonaisuuden täytyy olla kuitenkin jokaisen työntekijän tiedossa, etteivät pienryhmät ala elämään omaa elämäänsä. (Mikkola & Nivalainen 2010, 36.) Päiväkotia Pääskylän yläkerran ryhmässä pienryhmät ja työpajat suunniteltiin ja toteutettiin lasten ikätason, tarpeiden ja kiinnostuksen kohteiden mukaan, hyödyntäen jokaisen työntekijän ammatillista ja luontaista osaamista sekä heidän vahvuuksiaan.

6 PÄIVÄKODIN TOIMINTAYMPÄRISTÖ

Päiväkodissa on nykyisin paljon monipuolisia tarvikkeita ja materiaaleja, kuten myös osaavia käyttäjiä. Usein tarvikkeet ovat kuitenkin paikoissa, joissa ne eivät ole vapaasti lasten käytettävissä. Esimerkiksi liikuntasalissa pallot ja muut liikuntavälineet ovat monesti lukkojen takana, eivätkä lapset välttämättä pääse saliin kuin kerran viikossa. Kuitenkin tiedämme, että motoristen taitojen oppimiseksi lapsi tarvitsee paljon toistoja. Ympäristön laatu vaikuttaa olennaisesti lapsen kehitykseen. Lapsen onnistuneeseen oppimiseen vaikuttavat käytettävät opetusmenetelmät sekä konkreettiset tilat, se minkälaisia mahdollisuuksia ne tarjoavat. On myös tärkeää huomioida jokaisen lapsen yksilölliset piirteet toimintaympäristössä: jonkun lapsen on helpompi keskittyä oppimaan vaikkapa lattialla patjalla kuin pöydän ääressä tuolilla. Jonkun täytyy saada liikkua toiminnan aikana, toinen taas on mieluummin paikallaan. (Kokljuschkin 2001, 69–83.)

6.1 Fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ympäristö

Toiminta- ja oppimisympäristöä täytyy suunnitella monelta kannalta lasten hyvinvoinnin edistämiseksi: fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista ympäristöä. Tavoitteena on luoda toimintaympäristö, jossa kasvattajat keskittyvät enemmän lapsen mahdollisuuksiin ja vahvuuksiin kuin rajoituksiin. Hyvin suunniteltu, selkeä ja toimintaan innostava varhaiskasvatusympäristö houkuttelee lasta tutkimaan ja toimimaan. Siinä lasten on hyvä kasvaa ja opetella kaverisuhteita. Ympäristön suunnittelu on lasten kanssa työskentelevien aikuisten tärkeimpiä tehtäviä. Ympäristön on oltava pedagogisesti suunniteltu ja sellainen, jossa lapsella on mahdollisuus työskennellä keskittymistä vaativissa toiminnoissa ja toisaalta leikkiä. (Piironen- Malmi & Strömberg 2008; Ojala, Venninen, Mäkitalo & Vilpas 2009; Kokljuschkin 2001, 69–83.)

Oppimista voi tukea muuan muassa tekemällä oppimisympäristöstä sellaisen, jossa lapset kohtaavat päiväkodissa käsiteltäviä asioita, esimerkiksi seinillä, rappusissa tai lattialla voi olla kirjaimia, muotoja ja numeroita jne. Ympäristöä

suunnitellessa on myös tärkeää miettiä, että kaikki lasten toimintaan ja työskentelyyn liittyvät esineet ja materiaalit ovat selkeästi omilla paikoillaan. Tällä tuetaan lapsen itseohjautuvuutta, valinnan mahdollisuutta ja itsenäistä päätöksentekoa toiminnoissa. Hyvin suunniteltu varhaiskasvatusympäristö siis tukee lasten erilaisia toimintatapoja, havainnointia ja oppimista. Ympäristöä suunnitellessa on tärkeää ottaa huomioon myös lasten erilaiset tuen tarpeet, ja huomioida ne esimerkiksi kuvilla ja erilaisilla välineillä tai yksilöllisinä ratkaisuin, jotka edistävät lapsen kehitystä parhaiten. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008; Ojala, Venninen, Mäkitalo & Vilpas 2009; Kokljuschkin 2001, 69–83.)

Lasten tekemät työt, projektit, ryhmää koskevat tärkeät tapahtumat ja asiat on hyvä näkyä toimintaympäristössä. Vaikka aikuiset vastaavat ympäristön pedagogisesta suunnittelusta, on tärkeää muistaa että kyseessä on aina lasten toiminta- ja oppimisympäristö. Lasten tulee saada itse vaikuttaa esimerkiksi väriin, esille laitettaviin töihin ja kuviin. Toimintaympäristöä olisikin hyvä suunnitella yhdessä lasten kanssa. Heidän ehdotuksiaan ja toivomuksiaan on hyvä kuunnella ja kysyä, sillä niillä on suuri merkitys siihen, miten lapset kokevat olonsa päiväkodissa. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008.)

Aikuisten on hyvä ymmärtää, että lapset tutkivat esillä olevia tuotoksia ja kuvia eri perspektiivistä kuin aikuiset. Lapsia yksilöllisesti huomioon ottavassa toimintaympäristössä voi lapsilla olla lokerossa vaikkapa itselleen tärkeitä esineitä, tavaroita tai valokuvia, jotka kantavat päivähoitopäivän ajan. Niitä voidaan yhdessä aikuisen kanssa tarkastella jos ja kun ikävä päivän aikana yllättää. Hyvä toimintaympäristö tukee lasten erilaisia tapoja oppia. On tärkeää, että lapsille on myös tiloja, joissa voi olla rauhassa, yksin tai pienemmän ryhmän kanssa. Hiljaisuuteen ja rauhaan täytyy olla tiloja ja mahdollisuuksia. (Piironen-Malmi & Strömberg 2008.)

Nämä tässä luvussa mainitut toimintaympäristöön liittyvät asiat otimme yläkeran ryhmän toimintaympäristön suunnittelussa ja toteutuksessa huomioon heti alusta saakka, ja toimintatapa jatkui arjessa kehittämishankkeen jälkeenkin. Lapset olivat oleellisesti osallisena toimintaympäristön suunnittelussa, rakentamisessa sekä uudistamisessa.

6.2 Piaget'n ja Vygotskin teoreettisia perusteita

Sekä Piaget että Vygotski korostivat lapsen aktiivista roolia tiedon omaksumisessa. Molemmat ovat korostaneet myös sitä, että aikuisen tulee tunnistaa lapsen kehitykselliset tarpeet, jolloin voidaan tukea lapsen kognitiivista ja sosio-emotionaalista kehitystä tiiviisti toisiinsa kietoutuneena kokonaisuutena. Lasten oppimisen ja opetuksen suhteen Piaget'n teoriassa tärkeimpänä nousee esille *kliininen metodi*, jolla tutkitaan lasta arvostaen hänen havaintojaan ja ajatuksiin, sekä *kehitysvaiheet*, joiden mukaan lapsen ajattelu on laadullisesti erilaista eri vaiheissa. Vygotskin teoriassa tärkeäksi nousee muuan muassa *sosiaalisen vuorovaikutuksen merkitys* lapsen kehityksessä. (Karila, Kinos & Virtanen 2001.)

Varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmissa Piaget korostaa erityisesti lapsen aktiivista oppimista ja sitä, että opetuksen ja kasvatuksen tulee olla lapsen kehitysvaiheen sekä ikätason huomioonottavaa. Lapsen kehitysvaiheen ajatellaan asettavan rajoituksia sille, mitä lapsi voi oppia. Iän liittäminen kehitysvaiheisiin ja suppea sitoutuminen näihin voi mahdollisesti rajoittaa opetussuunnitelmien sisältöjä. Tällöin liiallinen varovaisuus johtaa siihen, että lapsen kasvun mahdollisuuksia rajoitetaan. Kehitystä edistävässä kasvatuksessa pyritään yhdistämään lapsilähtöisyys ja tavoitteellinen kasvatustyö. Aikuinen hyväksyy vastuunsa lapsen kehityksessä ja pyrkii tietoisesti organisoimaan asioita niin, että jokaisen lapsen kehitystä tuetaan yksilöllisesti ja maksimaalisesti sekä kehitystason huomioon ottavasti. (Karila, Kinos & Virtanen 2001.)

Vygotski on painottanut aikuisen osuutta yhteisessä toiminnassa. Kasvattajan tulee ohjata, kasvattaa ja opettaa lapsia olemalla vuorovaikutuksessa heidän ja heidän sosiaalisen ympäristönsä kanssa, mutta kuitenkin sen mukaan, miten lapsi toivoo ja mihin hän on valmis. Tämä edellyttää, että aikuisen tulee tuntea hyvin lapsen yksilöllisen toiminnan säännönmukaisuudet sekä lapsen sosiaalisen ympäristön erityinen sosiaalinen dynamiikka. Kasvattajan on tunnettava myös oman pedagogisen toimintansa mahdollisuudet, jotta hän voi käyttää niitä järkevästi ja jotta hän pystyy auttamaan lapsen toiminnan, tietoisuuden ja persoonallisuuden uudelle tasolle. Aikuinen ohjaa, mutta lapsen täytyy toimia itse

ja rakentaa itse omaa ymmärrystään. Aikuinen tarjoaa lapselle apuvälineitä, esimerkiksi kirjoja, leluja ja pelejä, joiden avulla lapsi voi pikkuhiljaa oppia itse tehtävien itsenäistä suorittamista. Samalla kuitenkin aikuisen tulee sovittaa oma ohjauksensa joustavasti lapsen tarpeisiin, jotka ovat jokaisella lapsella yksilöllisiä. (Karila, Kinos & Virtanen 2001.)

6.3 Lähikehityksen vyöhyke

Lähikehityksen vyöhyke määritellään seuraavasti: ”Lähikehityksen vyöhyke on itsenäisessä ongelmanratkaisussa näkyvän, tämän hetkisen kehitystason, ja aikuisen tai osaavampien tovereiden avustaman ongelmanratkaisun määrittämän mahdollisen kehityksen välinen ero”. Lähikehityksen aluetta koskevissa pohdinnoissa keskeinen kysymys on ollut, miten osaavamman osapuolen toiminta auttaa lapsen kehitystä eteenpäin. Aikuisen avustaminen voi tuottaa vain lapsen nykyisen kehityksen tasolla olevaa toimintaa, vaikka tavoitteena olisikin lapsen mahdollinen uusi suoritus. Ratkaisevaa on, miten yhteiseen toimintaan luodaan mielekkäys ja saadaan siten aikaan kehityssiirtymiä. Merkittävä lähikehityksen ideaan sisältyvä siirtymä on yhteisen toiminnan muuntuminen yksilölliseksi ja myöhemmin taas yksilöllisen suorituksen muuntuminen ryhmän yhteiseksi saavutukseksi. (Helenius & Korhonen 2008, 45–46.)

Uusissa lähikehityksen käsitteen tulkinnoissa korostuu ryhmien ja yhteisöiden kehitys ja merkitys yksilökehityksessä. Erilaiseen yhteiseen tekemiseen osallistuminen toisten lasten ja aikuisten kanssa sekä vuorovaikutus toisten kanssa luovat kaikille yhteisen oppimisen potentiaalin. Yhteisessä toiminnassa oppimispotentiaalin yläraja on avoin. Lähikehityksen vyöhykkeellä tapahtuva oppiminen kattaa kaikki lapsen kehityksen alueet ja kehittää identiteettiä yhtä lailla kuin taitoja ja tietoja. Lähikehityksen vyöhykkeellä tapahtuva oppiminen ei edellytä tiettyä opettajaa. Toiminnassa tapahtuvassa yhteistyössä kuka tahansa voi auttaa muita ja jokainen voi oppia toisilta. Siihen tähtäävän opetuksen on otettava huomioon lasten kulloisetkin tavoitteet ja kehitystaso. (Helenius & Korhonen 2008, 46–48.) Mitä pienemmässä ryhmässä lapsi voi olla, sen helpompaa ja turvallisempaa hänen on hallita omaa toimintaansa, tulla yksilönä näkyväksi

ja olla oma itsensä. Pienessä ryhmässä lapsi voi toimia lähikehityksen vyöhykkeellä aikuisen tukemana ja aikuisen on helpompi havainnoida ja suunnata lapsen toimintaa. (Mikkola & Nivalainen 2010, 31–32.)

7 VUOROVAIKUTUKSEN MERKITYS PÄIVÄHOIDOSSA

Varhaislapsuudessa luodaan pohja ihmisen kyvyille ottaa muut ihmiset huomioon ja sitoutua läheisiin ihmissuhteisiin. Pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet ovat erityisen tärkeitä tukemassa lapsen tasapainoista ja turvallista kehitystä. Jotta lapsi voi hyvin, hän tarvitsee aikuisen aikaa ja kiireetöntä, aitoa läsnäoloa. Aikuisen läsnä oleminen, sitoutuminen ja vuorovaikutus ovat väistämättä hyvin merkittäviä seikkoja; puhutellaan lasta nimeltä, tervehditään henkilökohtaisesti ja kysellään kuulumisia. Vuorovaikutus ei ole pelkkää puhumista ja kuuntelemista, vaan sanaton viestintä on vuorovaikutuksena aivan yhtä tärkeä. Katsekontakti, hymy, pieni kosketus ja aito läsnäolo silloin kun lapsi haluaa olla vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutuksessa lapsen kanssa on tärkeää, että lapsen läheisyyden pyrkimyksiin vastataan ymmärrettävällä tavalla ja häntä autetaan asioissa, joissa hän haluaa, vaikka hän jo osaisi itsekin. (Tiensuu, 2007.)

7.1 Aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus

Lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus määrittää pitkälti lapsen arkipäivän psyykkistä ja toiminnallista pohjaa, se sävyttää päiväkodin kaikkea toimintaa. Aikuiset ovat avainasemassa huolimatta siitä, että myös lapset vaikuttavat sekä yksilöinä että vertaisryhmänä päiväkodin ilmapiiriin. Lasta kuuntelevan ja kunnioittavan ilmapiirin aistii helposti, kuten myös välinpitämättömän ja lasta kohtamattoman ilmapiirin. Tärkeintä on se, miten aikuiset toimivat lasten kanssa, miten he suhtautuvat lapseen, mitä asioita he kasvatuksessaan pitävät tärkeinä ja millaisia kasvatusmenetelmiä he lapsia ohjatessaan käyttävät. (Hujala ym. 2007; Kalliala 2009, 11.)

Lapsen yksilöllisyyden korostukseen liittyy muun muassa keskusteluun ja neuvotteluun perustuvan vuorovaikutuksen lisääntyminen aikuisen ja lapsen suhteessa. Nykyään voikin sanoa lasten kasvavan kulttuuriin, jossa heille on täysin luonnollista ilmaista mielipiteensä ja myös erimielisyytensä aikuiselle ja jossa he odottavat itseään kuunneltavan. (Karila, Alasuutari, Hännikäinen, Nummenmaa

& Rausku-Puttonen 2006.) Aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa tunteiden osoittaminen, kommunikaatio ja herkkyys reagoida lasten tarpeisiin ovat tekijöitä, jotka antavat pohjan lapsen positiiviselle kehitykselle eri kehityksen osa-alueissa. Ongelmallinen tai heikko vuorovaikutus päivähoiton henkilökunnan kanssa on aina riskitekijä lapsen kehityksessä. (Tiensuu 2007.)

7.2 Aikuisen pysyvyyden merkitys vuorovaikutukseen

Aikuisen pysyvyys on merkittävä asia, ja hoito- ja kasvatushenkilökunnan vaihtuvuus onkin yksi päivähoiton ongelmista. Pysyvä hoitosuhde varmistaa, että aikuiset oppivat ymmärtämään paremmin lapsen kommunikaatiota ja lapsen käyttämiä yksilöllisiä ilmaisuja. Näin ollen aikuiset pystyvät herkemmin reagoimaan lapsen tarpeisiin. Lapset ottavat monin verroin enemmän kontakteja pysyviin aikuisiin kuin vaihtuviin. Laadun kannalta on äärimmäisen merkittävää juuri lapsen ja aikuisen välinen vuorovaikutus ja sitä kautta muodostuva kiintymyssuhde. Sillä on myös merkitystä siihen, millaiseksi lapsen päivähoitopolku määräytyy. Lämmin suhtautuminen lapsiin lisää lasten aloitekykyä ja vuorovaikutukseen osallistumista. Aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tulisi sisältää sekä tunneperäisiä että älyllisiä elementtejä samaan aikaan. Aikuisen ja lapsen välinen myönteinen, verbaalinen vuorovaikutus lisää lapsen sosiaalisuutta, älykkyyttä, tehtäväsuuntautuneisuutta ja avuliaisuutta. Kun aikuinen on aidosti läsnä ja käytettävissä sekä pystyy vastaamaan lapsen tarpeisiin, on sillä suuri vaikutus lapsen positiiviseen käyttäytymiseen ja parempiin kaverisuhteisiin. Yksilöllisen ja henkilökohtaisen vuorovaikutuksen varmistaminen on haastava tehtävä, mutta mahdollinen. Lasta tulee myös suojella liian suurelta vuorovaikutussuhteiden määrältä, ja tästä syystä omahoitajan rooli korostuu. (Tiensuu 2007; Mikkola & Nivalainen 2010, 20.)

Vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, aikuisella tulee olla sensitiivisyyttä. Se tarkoittaa, että aikuinen tutustuu lapseen koko ajan pyrkimällä arvioimaan hänen tarpeitaan ja vastaamalla niihin. Kun lapsen viestejä osaa lukea oikein, aikuinen vähitellen oppii paremmin toimimaan niiden mukaisesti. Vuorovaikutuksessa lapsen kanssa on tärkeää antaa lapselle turvaa sensitiivisellä fyysisellä lähei-

syydellä, jossa huomioidaan lapsen reagointi. Näin lapsi saa tunteen oman kehonsa rajoista ja se luo turvallisuutta ja uskallusta aktiiviseen ympäristön tutkimiseen. Myös lapsen temperamentin huomioiminen on tärkeää, koska vuorovaikutus muokkaa temperamenttia. Lapsen ja aikuisen temperamenttien yhteensovittaminen vie aikaa, kuten myös tunteiden yhteensovittaminen. Niiden onnistuminen antaa molemmille syvän tunteen yhteenkuuluvuudesta. (Tiensuu 2007.)

8 ARVIOIVA HAVAINNOINTI JA DOKUMENTOINTI

Arvioivalla havainnoinnilla tarkoitetaan jatkuvaa lapsen kehityksen ja oppimisen seuranta, joka tapahtuu pääasiassa lapsen toimintoja seuraamalla, kuuntelemalla ja dokumentoimalla. Lapsen kehityksen ja oppimisen arviointi on edellytyksenä sille, että suunnitelmat pystyvät vastaamaan sekä lapsen ikäkauden että yksilöllisyyden mukaisiin tarpeisiin. Tästä syystä on tärkeää, että kasvattaja oppisi tuntemaan ryhmänsä lapset yksilöllisesti heti toimintakauden alussa. Hän arvioi, mitä lapset osaavat jo ennestään ja miten heidän kehityksensä ja oppimisensa jatkuvuutta voi tukea edelleen. (Hujala ym. 2007.)

Arvioivan havainnoinnin avulla kasvattaja pystyy suunnittelemaan oppimisprosessin tavoitteet, sisällöt ja menetelmät siten, että lasten kehityksen ja oppimisen jatkuvuus pystytään turvaamaan. Havainnointi tapahtuu vuorovaikutuksessa koko työyhteisön, lasten ja vanhempien kanssa. Vanhempien tiedot omasta lapsestaan ovat kullannarvoisia päiväkodin kasvattajille, jotta he oppisivat tuntemaan lapset mahdollisimman hyvin ja yksilöllisesti sekä tekemään suunnittelun mukaisesti. Myös vanhemmat saavat arvioivan havainnoinnin kautta konkreettista tietoa lapsestaan, hänen kehityksestään ja oppimisestaan. (Hujala ym. 2007.)

8.1 Kasvattajayhteisö havainnoimassa ja arvioimassa toimintaa

Päiväkodin kasvattajayhteisön on oltava johdonmukainen, empaattinen ja tarpeen vaatiessa myös vaativa ja tiukka lasta arvostaen. Sillä pitää olla yhtenäinen näkemys kasvatuksen arvopohjasta. Kasvattajat arvioivat lasten taitoja ja heidän edellytyksiään osallistua toimintaan. Lapsikeskeisen ajattelun, emotionaalisesti hyvän ilmapiirin sekä selkeiden rajojen ja toiminnan valvomisen avulla kasvattajayhteisö luo lapsille turvallisen ympäristön, jossa oppiminen onnistuu. (Lastentarhanopettajanliitto 2006.)

Yksi kasvatuksen suunnittelun tärkeä perusta on lapsen havainnointi. Lapsikoh- taista suunnittelua yhdessä vanhempien kanssa tukee lapsen kasvun ja kehi- tyksen seuraaminen. Kasvatushenkilöstö seuraa ja arvioi jokaista lasta toimin- takauden aikana, ja kirjaa havaintonsa siitä, miten lapsen taidot, tiedot ja per- soonallisuus muotoutuvat ja miten lapsi toimii, kehittyy ja kasvaa muiden lasten kanssa. Näitä asioita käsitellään muutaman kerran vuodessa lapsen vasu- keskustelussa yhdessä vanhempien kanssa, mutta myös päivittäisissä kohtaa- misissa päiväkodissa. Tämä auttaa myös vanhempia havainnoimaan lastaan. (Hujala ym. 2007.)

Päiväkodin henkilökunnan antama palaute havainnoistaan on vanhemmille ää- rimmäisen tärkeää. Monella perheellä ei ole muita tahoja saada palautetta ja havaintoja lapsestaan kuin päiväkotit. Tämä edellyttää päiväkodin aikuisilta kas- vatusmyönteistä asennetta ja kykyä löytää jokaisen lapsen yksilölliset vahvuu- det, mutta se edellyttää myös ennen kaikkea kykyä ilmaista kielteisenä koetta- vat asiat, esimerkiksi jos lapsella on havaittu yksilöllisiä tuen tarpeita tietyissä asioissa. (Hujala ym. 2007.) Pääskylässä uusi toimintakulttuuri mahdollisti ha- vainnoinnin ja yksilöllisen huomioimisen ja tukemisen aiempia vuosia parem- min. Myös vanhemmat olivat tyytyväisiä uuteen toimintakulttuuriin.

Lapsen kasvu ja kehittyminen edellyttää kasvatuskäytäntöjen järjestelmällistä ja tavoitteellista arviointia ja suunnitelmien jatkuvaa tarkentamista näiden arvioin- tien pohjalta. Arvioinnissa pysähdytään pohtimaan lapsen kasvun ja kehityksen edistymistä, ja siinä otetaan huomioon koko lapsen elämisen ympäristö, per- soonallisuus, erityispiirteet ja tarpeet. Erilaisten perhekulttuurien ymmärtäminen ja vanhempien kuuleminen ovat varhaiskasvatustyön keskeinen lähtökohta. (Hujala ym. 2007; Heikka, Hujala & Turja 2009; Lastentarhanopettajanliitto 2006.)

Lapsen kehityksen ja oppimisen arviointi on äärimmäisen tärkeää, kun kasva- tusta pyritään suunnittelemaan lapsen yksilöllisten ja ikäkautta vastaavien tar- peiden mukaisesti ja tukemaan lasta niissä. Arviointi, joka ei huomioi lapsen ke- hityksen kaikkia osa-alueita, voi johtaa lapsen kykyjen aliarvioimiseen ja lapsen vahvuuksien ja tarpeiden huomiotta jättämiseen. Se myös rajoittaa tietoa, jonka

avulla päiväkodin kasvattajat ja vanhemmat voivat saavuttaa optimaalisen lapsen ymmärryksen ja tuen antamisen lapselle. Yhteistyö päiväkodin kasvattajien ja vanhempien välillä on lapsen hyvän kasvun ja kehityksen perusta. Hyvässä kasvuympäristössä päiväkodin ammattilaiset ja lapsen vanhemmat keskustele- vat yhdessä lapsen kasvusta ja kehityksestä. Lapsen kehityksen seuranta ja arviointi toimivat lähtökohtana tehokkaalle yhteistyölle kodin ja päiväkodin välil- lä. Vain yhteistyössä syntyy kokonaisvaltainen näkemys lapsesta ja sitoutunei- suus lapsen kehityksen tukemiseksi sovittaviin toimintatapoihin. (Hujala ym. 2007; Heikka, Hujala & Turja 2009; Lastentarhanopettajanliitto 2006.)

8.2 Toiminnan dokumentointi

Hektisessä käytännön työn tiimellyksessä havainnoinnin ja dokumentoinnin yh- distäminen perustyöhön koetaan usein haastavaksi. Varsinkin dokumentointi tuntuu usein ylimääräiseltä työltä, joka hoidetaan vaihtelevalla menestyksellä. Päivähoidon työntekijät kuitenkin haluavat kehittää dokumentointia, sillä se on tärkeä osa lapsilähtöisyyttä. Dokumentoinnilla tuodaan myös näkyville lapsen kasvua ja kehitystä sekä kasvattajien työtä. Yhtenä oleellisena dokumentointi- keinona päiväkodissa käytetään kasvunkansiota. Monet päiväkodin työntekijät eivät ymmärrä kasvunkansion merkitystä ja tärkeyttä lapsen yksilöllisen oppimi- sen ja kasvun tukena, tai he kokevat sen ylläpidon lisätyönä. (Ojala ym. 2009; Hujala ym. 2007.)

Lapsi voi käyttää kasvunkansiotaan oman kehityksensä ja oppimisensa sekä päiväkodin toiminnan arviointiin. Myös varhaiskasvatuksen työntekijät voivat käyttää lasten Kasvun kansioita oman kasvatustoimintansa arvioinnissa. Kas- vun kansio voi olla esimerkiksi kansio, laatikko, albumi tms., johon kootaan las- ten tekemiä piirustuksia, askarteluja, lauluja, valokuvia ja kaikenlaisia lapsen päiväkodissa tekemiä, toteuttamia, oppimia ja kokemia asioita. Kasvunkansiot ovat aina yksilöllisiä ja erilaisia, mikä on hyvä asia. Erityisen tärkeää on, että lapsi osallistuu aktiivisesti oman kasvunkansionsa tekemiseen valitsemalla sii- hen töitään ja perustelemalla valintansa aikuiselle. Tällaiset keskustelut vahvis- tavat aikuisen ja lapsen välistä vuorovaikutusta ja antavat aikuiselle tietoa lap-

sen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. Näin lapsi tulee myös huomioitua yksilöllisesti. Kasvunkansio auttaa päiväkodin aikuisia ja vanhempia suunnittelemaan lapsen tavoitteita yksilöllisesti. Oleellisena osana kasvunkansion sisältöä kuuluu aikuisen kirjallinen raportointi lapsen edistymisestä ja erilaisista havainnointitilanteista. (Ojala ym. 2009; Hujala ym. 2007.)

9 TOIMINTAKAUSI ALKAA ELOKUUSSA 2010

Elokuussa 2010 aikuiset ja lapset palasivat iloisin mielin kesälomalta päiväkotiin. Lapsilla oli paljon kerrottavaa meille aikuisille, ja myös aikuiset vaihtoivat lomakuulumisia. Lähes kaikki uudet lapset aloittivat heti ensimmäisenä päivänä, mutta samaan aikaan paljon lapsia oli vielä lomalla. Se hieman helpotti meitä aikuisia tutustumaan uusiin lapsiin ja heidän vanhempinsa ihan rauhassa. Yläkerran aikuisista kolme työntekijää oli vaihtunut edellisestä toimintavuodesta: esikoululaisten opettaja siirtyi alakerrasta yläkertaan ja joukkoomme tuli myös kaksi aivan uutta, osaavaa ja idearikasta työntekijää.

Päiväkodin toimintakauden alussa on tärkeää, että jokainen lapsi saa päiväkodin aikuiselta mahdollisimman paljon yksilöllistä huomiointia ja tukea; päiväkodin aloittaminen on jännittävää aikaa pienelle lapselle! Aikuisen syli ja aito välittäminen ovat varsinkin alkuvaiheessa kullannarvoista pienille päiväkodin aloittajille. Alku oli leppoisaa ja rauhallista tutustumista päiväkotiin, aikuisiin ja toisiin lapsiin. Jokaisella lapsella vaatii oman aikansa totutella suureen muutokseen, ja myös ”vanhoilla” lapsilla vie oman aikansa palata loman jälkeen päiväkotiin.

Alussa jokainen lapsi sai itse valita oman naulakkopaikan, ruokapaikan ja lepo- huoneesta sänkypaikan. Aikuinen tietysti hieman joutui välillä ohjaamaan, ettei ihan pieni lapsi kuitenkaan ylimmäistä sänkyä valitse, turvallisuuden takia. Katsoimme myös parhaaksi valita jokaisen lapsen kanssa sänkypaikan siten, että lapsi voisi rauhassa levätä omana persoonanaan. Vanhempien kanssa keskustelimme ja sovimme ensimmäisiä aloituskeskustelu- ja Varhaiskasvatussuunnitelman (VASU) keskusteluaikoja.

Kävimme heti alussa tiimin kanssa läpi perustoimintaa ja rakennetta, millä tavalla aloitamme toimintakauden. Yhteisymmärryksessä päädyimme toimimaan kolmessa pienennetyssä ryhmässä, jotka käytännössä toimivat lähinnä ulkoilujen, ruokailujen, aamupiirin, välipalan sekä toimintatuokion ajan. Jokaisella ryhmällä oli oma huone, joka toimii ns. kotipesänä. Näissä huoneissa päivän ainoat säännöllisesti toistuvat toiminnot olivat aamupiiri (paitsi eskareilla salissa), ruo-

kailu ja välipala. Muuten huoneet olivat vapaasti käytettävissä kaikilla lapsilla. Oli tärkeää, että erilaiset siirtymät ja aloitukset tapahtuivat ryhmien omissa kotipesissä. Tähän liittyi myös ennakointi, joka oli monelle lapselle tärkeää. Esimerkiksi ennen jumppatuokiolle tai lauluhetkelle lähtöä kokoontuimme omiin kotipesiimme, joissa lapsille kerrottiin mitä seuraavaksi tulisi tapahtumaan. Lapsille oli myös tärkeää, että heillä oli joku kiinteä paikka, jonka he tunsivat omakseen. Se toi monelle lapselle turvaa ja rauhallisuutta värikkääseen arkeen päiväkodissa.

Eskari-ryhmässä oli kolme aikuista, Viskari-ryhmässä yksi aikuinen ja Pientenryhmässä yksi aikuinen. Syksyllä 2010 saimme joukkoomme työllistämistuella palkatun henkilön, joka tuli olemaan suureksi avuksi käytännön askareissa. Hän oli myös ruokailuhetket Pientenryhmässä, koska siellä apua tarvittiin enemmän. Jokainen ryhmänvetäjä suunnitteli ja rakensi oman ryhmänsä kotipesän, huoneen, ryhmän näköiseksi yhdessä lasten kanssa. On selvää että muun muassa esikoululaisten kotipesä oli hiukan erilainen ja erinäköinen, kuin Pienten kotipesä: esimerkiksi esikoululaisten ryhmään asensimme tietokoneen, joka ei kolmevuotiaille vielä ole kovin ajankohtainen. Saimme myös idean, että jokaisella pienryhmällä olisi oma nimi, ja jokaista ryhmää yhdistäisi yksi koko yläkerran ryhmää edustava nimi.

Lepohetket päätimme järjestää niin, että jumppasalissa lepäisivät esikoululaiset. Siellä suurin osa ei enää nukkunut päiväunia, mutta ilman muuta jokainen halutessaan voi nukkua. Esikoululaisten lepohuoneessa oli tapana lukea aluksi satuja, minkä jälkeen lapset lepäsivät rauhallisen tovin ennen kuin nousivat leikkimään. Kunkin lapsen tarpeiden mukaan aikuinen meni lepohetken ajaksi viereen, mutta turha liikehdintä eri lasten vierelle aiheutti enemmänkin rauhattomuutta kuin rauhallisuutta. Siinä lepohuoneessa valvonnassa vuorotteli kaksi eskari-ryhmän aikuista. Toisessa lepohuoneessa nukkuivat loput lapset, eli Pienet ja Viskarit. Siellä valvoi kolme aikuista, koska lepohetken alussa monet pienet tarvitsevat aikuisen paijausta vielä paljon. Syksyn ensimmäiset kuukaudet haimme toimivaa käytäntöä lepohekille, mutta saimme lopulta toimivan idean järjestää lepohekkeitä niin, että joka toinen viikko olisi unimusiikki-viikko ja joka toinen unisatu-viikko. Lepohetkien alut olivat usein rauhattomia, ja lapset eivät

malttaneet käydä lepäämään, joten keksimme laittaa huoneen oveen sinisen harson, joka olisi niin sanottu ”uniportti”. Aikuinen oli ottamassa lasta vastaan portilla ja rauhoitti siinä lapsen astumaan unihuoneeseen ja omaan sänkyyn.

Jokaisella lapsella oli omat yksilölliset tavat ja rituaalit, jotka rauhoittivat lepäämään, esimerkiksi joku haluaa silitettävän häntä vaikkapa vatsasta, toinen taas ei halua ollenkaan aikuista lähelle. Tällainen toimintatapa lepohetken alkaessa osoittautui varsin toimivaksi, ja lapset pystyivät rauhoittumaan helpommin päivänunille. Järjestimme lasten sänkypaikat ja koko järjestyksen uudelleen siten, että jokainen lapsi pystyi lepäämään rauhallisesti. Tämän myötä leikkitilaa tuli huomattavasti enemmän ja huoneesta tuli monella tavalla käytännöllisempi.

Lepohetkillä, kuten ruokailussa ja pienryhmätoiminnassa, aikuiset eivät vaihtuneet kuin poikkeustapauksissa. Erilaiset keskustelut, palaverit, kirjalliset työt, suunnittelu ja poissaolot väistämättä vaikuttivat jonkin verran tähän käytäntöön. Lasten kannalta on tärkeää, että samat tutut aikuiset pysyvät. Varsinkin pienet lapset usein kiinnittyvät tiettyyn aikuiseen, eikä sitä kiintymyssuhdetta pidä häiritä tai katkaista sekoittamalla ja vaihtamalla aikuisia vähän väliä.

Ensimmäisinä viikkoina huomasimme, että ulkoilun toteuttamista pitää miettiä yhdessä uudelleen. Päiväkodin ryhmissä on hyvin eri-ikäisiä lapsia, ja monen kaverit olivatkin eri pihalla kuin he itse. Vaihdoin ajatuksia, keskustelimme ja pohdimme. Monet meistä totesivat, että nyt olisi aika rikkoa juurtuneita käytäntöjä ja ryhmärajoja. Jos esimerkiksi jotkut lapset haluaisivat mennä toiselle pihalle leikkimään omien kavereidensa kanssa, niin miksi he eivät voisi mennä? Molemmilla pihalla saattavat pienimmät lapset olla vasta 1–2-vuotiaita, ja joukossa sitten 5–6-vuotiaita. Jotkut isommat lapset turhautuvat pienten joukossa, kun kaverit leikkivät toisella pihalla. Muutenkin lapset kaipaavat ulkoilussa vaihtelua, jota pelkkä pihan vaihtaminen silloin tällöin tarjoaa. Ihan pienet, Sinikellot, tosin ulkoilevat ihan turvallisuus-syistä lähes aina alapihalla. Tällaista samaa ryhmien rajojen rikkomista ajattelimme myös sisällä ollessa. Isommille lapsille tällainen on tietysti helpompaa, ja ajatus siitä, että he voisivat halutessaan, aikuisen kanssa niin sovittuaan, itse mennä ylä- tai alakertaan leikkimään, sai kannatusta ainakin muutamalta aikuiselta.

Keskustelimme myös siitä, että ryhmien rajoja voisi rikkoa lasten ikä- ja kehitystason mukaan, niin, että jokainen lapsi saisi mahdollisimman paljon yksilöllisesti huomioitua toimintaa ja seuraa. Vaikka päiväkodissa on monta ryhmää, olemme kuitenkin yksi päiväkotit. Yhtenä ajatuksena oli toteuttaa muun muassa pajatoimintaa kokoamalla lapsia eri ryhmistä. Tästä lähti myös idea tehdä yhteistyötä päivähoitoyksikön toisen päiväkodin, päiväkotit Runon kanssa. Ajatuksena oli muun muassa järjestää yhteisiä musiikkihetkiä ja retkiä, joissa olisi mukana samanikäisiä lapsia molemmista päiväkodeista. Yhteinen toiminta päiväkotit Runon kanssa käynnistyi syyskuussa 2010.

9.1 Uuden tiimin uudet ideat

Elokuun 2010 aikana työntekijöiden tunteet ja ajatukset kehittämishankkeesta vaihtelivat. Aluksi koin, etteivät toiset ihmiset oikein lähteneet tähän hankkeeseen mukaan. Koin välillä olevani aika yksin kehittämishaasteiden kanssa, vaikka kysymys oli koko yläkerran väestä, aikuisista ja lapsista. Kuitenkin tiimipalaverissa, käytäväkeskusteluissa sekä päivittäisissä kohtaamisissa tämä hanke oli läsnä. Ei aikaakaan kun huomasin, että tiimin jäsenet olivat sisäistäneet kehittämishankkeen ajatuksen ja toimivat usein siltä pohjalta. Pohdimme, suunnitelimme ja toteutimme yhdessä ja erikseen toimintaamme sekä toimintaympäristöämme hankkeen pohjalta.

Välillä mielipiteet eivät kohdanneet, välillä taas olimme asioista hyvinkin samaa mieltä. Joskus jotkin ideat aiheuttivat naurua ja iloa, joskus ne taas saattoivat mietityttää paljon. Kaiken kaikkiaan tiimiimme oli tullut yhdessä tekemisen ilmapääri. Meillä oli yläkerrassa todellinen rautatiimi! Jokainen oli omanlainen persoonansa, joka toi kortensa kekoon, ja jokainen oli todellinen ammattilainen työssään.

9.2 Ryhmän uusi perusrakenne

Perusrakenne meillä siis oli jo kunnossa ja totesimme sen toimivaksi. Olimme yksi yläkerran ryhmä, jonka nimeksi ideoimme Kukkaketo. Nimiä olivat ideoimassa myös lasten vanhemmat, joilta Kukkaketo ehdotus tulikin. Lapset saivat yhdessä askarella uuden ryhmän nimeen kirjaimia, jotka sijoitimme sisäänkäynnin vierelle. Pienryhmien uudet nimet aiheuttivat päiväkodin henkilöstössä erilaisia ajatuksia, osa ei meinannut tottua uusiin nimiin ja omallakin tiimillä kesti aikansa, ennen kuin nimet alkoivat "istua" puheisiin ja ajatuksiin. Esikoululaisten ryhmä oli nimeltään Orvokit, 4–5-vuotiaat olivat Apilat ja 3–4-vuotiaiden ryhmä Leinikit. Vaikka pienryhmät olivat käytössä aamupiirin, toimintatuokion, ruokailun ja välipalan ajan, olivat lapset vapaasti keskenään päivän aikana. Kukkaketo-ryhmän yhteisöllisyys kehittyi hankkeen aikana, ja loppuvaiheessa yhteiset tuokiot ja tapahtumat pienryhmien välillä kasvoivat.

Siirtymätilanteet alkoivat mennä melko luonnostaan porrastetusti, koska esikouluikäiset olivat yleensä nopeampia toiminnoissaan. Ruokailun jälkeen he menivät suoraan vessan kautta lepohuoneeseen, jossa he riisuivat. Apilat riisuivat omassa kotipesässä ja Leinikit riisuivat vaatteensa ennen lepoetkeä eteisessä oleviin koreihin. Useimmiten siirtymätilanteet kävivät pieniltä Leinikeiltä vähän hitaammin kuin vaikkapa esikouluikäisiltä, mutta tungosta vessoihin ja eteiseen muodostui harvoin. Olimme porrastuksessa huomioon myös jokaisen lapsen yksilölliset tuen tarpeet. Tietysti jokainen päivä oli vähän erilainen, ja välillä päiväkodin arjen vilinä näkyi siirtymissä.

Ulkoilun siirtymätilanteissa eteisessä ei ollut enää tungosta, koska Apilat ja Leinikit tulivat sisälle joko ennen Orvokkien ulos menemistä tai sen jälkeen. Kaikissa siirtymätilanteissa oli nyt paljon helpompi huomioida ja tukea lapsia yksilöllisesti. Ruokailussa ruokapaikat valittiin siten, että enemmän tukea tarvitsevat lapset olivat lähimpänä aikuista. Myöhemmin jonkun pienryhmän toiveesta sovimme perjantaisen käytännön, jolloin lapset saivat valita itse oman ruokapaikkansa. Olimme myös huomioon sen, että jokaisen lapsen paikka ja tuoli jolla he istuivat, olivat mahdollisimman miellyttävät ja sopivat heidän kannaltaan. Lepo- huoneessa jaoimme paikat samalla tavalla. Syksyn aikana lähes jokaisessa

yläkerran huoneessa teimme huonekalujen uudelleen sijoittelua, joka oli vain positiivista lopputulosten kannalta.

Omahoitajuus- ja Vasu-keskustelut päädyimme toteuttamaan pienryhmän mukaan eli jokainen aikuinen oli oman pienryhmänsä lasten omahoitaja. Tähän ratkaisuun päädyimme yksimielisesti siitä syystä, että aikuinen, joka on tiettyjen lasten kanssa eniten päivän aikana, pystyy parhaiten havainnoimaan, arvioimaan, dokumentoimaan ja ennen kaikkea tuntemaan ne lapset.

Aluksi päätimme, että maanantaisin on lelopäivä ja lapset voivat tuoda oman lelun päiväkotiin. Omat lelut olivat kuitenkin joillekin lapsille todella tärkeitä lievittämään eroa vanhemmista, joten he saivat tuoda lelun päiväkotiin vanhempien ehdolla vaikka joka päivä. Leluja varten lapsille tehtiin kotipesiin oma lokerikko, jota kukin lapsi voisi omatoimisesti käyttää henkilökohtaisten tavaroiden säilömiseksi, naulakkopaikan lisäksi.

Informaation kulku tiimin sisällä oli tuottanut aiempina vuosina vaikeuksia, koska ryhmä oli iso. Sovimme että käytämme infovihko-tyyliä, eli kirjoitamme tärkeät päivän informaatiot vihkoon. Toki pyrimme ensisijaisesti sanomaan suullisesti infottavat asiat, mutta kirjoitimme ne myös ylös jotta kaikki tiimin jäsenet voivat päivän aikana käydä niitä lukemassa. Uudessa Kukkakedon tiimissä suurin osa asioista tuli kuitenkin jaettua keskustelemalla hyvässä ilmapiirissä kasvattajayhteisön kesken.

Tiimipalaveri oli edelleen kerran viikossa tiistaina, ja koko talon yhteinen palaveri joka maanantai. Talon palaveriin yläkerran ryhmästä meni kaksi aikuista, yksi Orvokeista ja yksi Apiloista tai Leinikeistä. Sosiaaliohjaaja ja erityislastentarhanopettaja tulivat ajoittain käymään palavereissamme, koska teimme heidän kanssaan yhteistyötä päiväkodissamme. Jumppatuokio ja musiikkihetki olivat niin ikään edelleen kerran viikossa jokaisella pienryhmällä, joskus myös ryhmiä yhdistellen. Orvokit pääsivät jumppaamaan Vallilan ala-asteen koululle. Koko Kukkakedon yhteinen musiikkihetki pidettiin perjantaisin, ja joka kuun ensimmäinen perjantai vietettiin kaikkien yhteistä aikaa satujen, elokuvien tai musiikin

parissa. Yhteisiä retkiä ja muita yhteisöllisiä tapahtumia pyrimme järjestämään Kukkakedon ryhmässä säännöllisesti.

Heti ensimmäisien toimintakauden viikkojen aikana laadimme jokaiseen kotiin Info-kirjeen, jossa kerroimme toiminnastamme ja ryhmistä. Yläkerran Kukkaketoryhmän yhteisiä tavoitteita ja tärkeitä asioita olivat vuorovaikutus sekä lapsen yksilöllinen huomioiminen ja tukeminen. Kirjeessä korostimme vanhempien osallisuutta päiväkodin toimintaan ja ideointiin, eli vanhemmat olivat aina tervetulleita seuraamaan arkeamme ja keskustelemaan sekä ideoimaan asioita yhdessä kanssamme. Lasten vanhemmat olivat aktiivisia, ja muun muassa vanhempaintoimikunta toimi päiväkodissamme aktiivisesti. Kasvatuskumppanuus, yhteistyö vanhempien kanssa, kehittyi positiivisella tavalla toimintakauden aikana. Tuntui, että kehittämisinnostus heijastui myös ryhmämme lasten vanhempiin, se lisäsi heidän aktiivisuuttaan olla mukana toiminnassamme ja tuoda esille omia ideoitaan.

9.3 Uusi toimintaympäristö

Aloimme työstää yhdessä lasten kanssa toimintaympäristöä lapsia huomioivaksi ja tukevaksi monella tavalla. Otimme jokaisesta lapsesta valokuvat, jotka laitoimme oman pienryhmän seinälle nimen kanssa. Lasten kuvat tulivat myös naulakon yläpuolelle, ja lasten omat tärkeät perhekuvat (tai jonkun muun lapselle tärkeän kuvan) laitoimme esille niin, että lapsi voi halutessaan tai ikävän yllättäessä käydä katsomassa niitä. Lapset saivat kotipesiinsä myös oman lokeron, johon he säilöivät tekemiään töitä tai muita henkilökohtaisia asioita. Jokaisen huoneen oven viereen teimme kyltit, joissa on ryhmän lasten ja ryhmässä työskentelevän aikuisen tai aikuisten nimet ja kuvat. Sisäänkäynnin luona olevan ”Kukkaketo”-nimikyltin alle ryhmän kaikki 29 lasta saivat painaa oman kädenjälkensä merkiksi olemisestaan osa ryhmää. Vaikka korostimmekin yksilöllistä huomioimista, on äärimmäisen tärkeää muistaa yhteisöllisyyden merkitys päiväkotiryhmässä.

Teimme yhdessä lasten kanssa porraskäytävään pitkän junan, jossa jokaisessa ikkunassa oli ryhmän lasten kuvat. Teimme alussa erilaisia askarteluja ja kuvia, joissa jokainen lapsi sai tuoda omaa persoonansa ja yksilöään esille muun muassa piirtämällä oman kuvan, maalaamalla oman nimensä kotipesän ikkunaan, kertomalla itselleen tärkeistä ja mieluisista asioista, tunteista ja ajatuksista. Niitä tutkittiin lasten kanssa yhdessä, useampaankin kertaan.

Päivän rutiinit ovat lapsille merkittäviä, joten oli tärkeää tehdä kuvilla päivärytmi esimerkiksi kotipesän oveen tai seinälle, joissa oli kuvat aamupalasta kotiinläh- töön asti ja kaikki päivän tapahtumat siltä väliltä. Ennakointi ja tulevista tapah- tumista puhuminen on tärkeä asia varsinkin pienille, ja tietysti kaikille, lapsille. Lapsia rauhoittaa, kun he oppivat mitä esimerkiksi ruokailun jälkeen tapahtuu (päivälepo).

Ideoimme koko Kukkakedon ryhmässä työpaja-toimintaa, joka voisi pitää sisäl- lään muun muassa S2-toimintaa, ohjattua leikkiä jne. Suunnittelimme työpajat lähinnä lasten tarpeiden ja mielenkiinnon mukaan. Toki myös päiväkodin ulko- puolelta tulleita työpaja-ideoita otimme vastaan, esimerkiksi keväällä 2011 Vis- kareille suunnattu ”Aikamatkalla suvun ja perheen tarinat” oli yksi sellainen. Aja- tuksena oli myös toteuttaa erilaisia projekteja lasten kanssa, ja siihen tarkoituk- seen suunnittelimme ”Paliksen”, eli yhden tyhjän huoneen hyödyntämistä. On tärkeää, että lapsilla on joku paikka jossa he voivat leikkiä tai askarrella pitkä- kestoisesti.

Yläkerrassa ei ollut paikkaa, johon työn tai leikin voisi jättää ja jatkaa sitä toisen kerran. ”Paliksen” käyttötarkoitus herätti paljon mielipiteitä ja keskustelua tiimin sisällä. Osa haluaisi siitä rauhallisen tietokone- tai luku-huoneen, toiset taas työpaja-huoneen, joka toimisi samalla lasten töiden näyttelytilana. Loppujen lo- puksi siitä tuli monitoimihuone. Jaoimme tilan siten, että sohva toimi luku- tai lepo- paikkana ja suurempi puoli huoneesta oli projekteja sekä muun muassa telttaleikkiä varten. Sillä puolella oli myös näyttelytila, eli seinähyllyt. Tilan jaka- jana toimi nukketeatteri-sermi, joka nousi suureen suosioon lasten keskuudes- sa. Saimme siis huoneesta tarvittaessa lukuhuoneen, projektihuoneen, pien- ryhmä- ja työpaja-huoneen, näyttelytilan sekä nukketeatterin. Toisesta pienestä

varastohuoneesta teimme lapsille uuden leikkitilan, jossa he voivat tehdä rakennelmia ja jatkaa niiden tekemistä vaikka seuraavana päivänä. Tilan nimeksi ideoitiin ”Raksa”, ja tilan käyttöön liittyvät säännöt pienemminkin lapsen oli helppo omaksua. Tilaan mahtui neljä lasta kerrallaan, ja he saivat laittaa itse oman nimilappunsa ”Raksan” ulkopuolella olevaan tauluun. Lapset pitivät tästä ”Raksasta” todella paljon, ja isommat lapset auttoivat mielellään pienempiä lapsia löytämään oman nimensä ja laittamaan sen tauluun.

Järjestelimme yhdessä myös kaksi muuta pientä huonetta uudelleen siten, että ne olisivat lasten käytössä. Lähinnä ajatuksena oli luoda lapsille paikka jossa he saavat olla aivan rauhassa hälinältä. Lasten aktiiviseen käyttöön suunnittelimme myös jumppasalin hyödyntämistä varsinkin iltapäivisin. Käytävätilaan saimme uuden leikkipaikan ja kirjojen lueskelupaikan patjoineen, jakamalla tilaa ikkunallisella sermillä. Lapset ideoivat paikan nimeksi ”myyränkolo”. Syksyn aikana huomasimme että tilojen uudelleen organisointi nimenomaan lasten käyttöön mahdollisti todella paljon paremmin 29 lapsen yhteisen toimimisen yläkerrassa.

Kehittämiskohteita ilmeni syksyllä 2010 ja tammikuussa 2011 yhä enemmän. Yksi niistä oli kotileikki-paikka. Se on lapsille kovin mieluinen leikkipaikka, mutta ei houkutellut selkeään leikkiin. Ympäristö ja siellä olevat huonekalut ja tavarat olivat sekaisin lääkärintarvikkeista ja kauppatavaroista vauvantarvikkeisiin tai ruokatarvikkeisiin. Ajatuksena oli, että tekisimme lasten kanssa yhdessä esimerkiksi maatila-teemaisen taustan seinälle. Tämä toteutuikin tammikuussa 2011 Leinikkien ja Apiloiden yhteistyönä. Jaoimme kotileikkitilan, huonekalut ja tavarat selkeästi esimerkiksi koti-, kauppa-, ja lääkäri-teeman mukaan. Elävöitimme leikkipaikkoja oikeilla kuvilla, ja se houkutteli lapsia leikkimään. Kotileikki-paikka muutti hankkeen aikana monta kertaa muotoaan, mutta lopulta tilasta tuli selkeä ja viihtyisä.

Tammikuussa 2011 otimme käyttöön myös leikkitaulun, jossa oli valokuvilla havainnollistettu eri leikkipaikat. Aluksi ajatuksena oli laittaa kuvat erilaisista leikeistä, mutta päädyimme kuvaamaan leikkitauluun lähinnä tilat ja paikat, jotta lapsi voi itse päättää leikin, jota haluamassaan tilassa tai leikkipaikassa leikkii. Lasten nimien sijaan laitoimme leikkitauluun lasten kuvat, koska monet lapset

eivät vielä hahmota omaa nimeään. Näin ollen jokainen lapsi voi omatoimisesti käyttää leikkiä taulua siirtämällä omaa kuvaansa haluttuun paikkaan. Leikkiä taulu toi selkeyttä ja rauhoitti niin sanottua yhteistä vapaata toimintaa. Se helpotti myös aikuisten havainnointia lapsista, koska jokainen aikuinen oli sovitusti sijoittunut tiettyyn tilaan lasten kanssa.

Kehittelimme eteisen infotaululle pienryhmäkohtaisen päivärytmi-ohjelman sekä viikkotaulukon, josta näki mitä minäkin päivänä olemme tehneet tai tulemme tekemään. Myös ruokalistat ja muut tärkeät informatiiviset asiat olivat selkeästi esillä eteisen taululla. Infotaululla tiedot olivat kirjallisesti, mutta käytimme päivittäisistä tuokioista myös kuvia, jotta myös lapset näkevät tapahtumia. Vanhempien ja lasten toiveista lähti ajatus ns. puhelinringistä, johon jokainen voi halutessaan jättää puhelinnumeronsa ja huoltajan yhteystiedot. Päiväkodissa useat lapset ja heidän perheensä ovat ystäväystyneet, ja tämä puhelinrinki tuki sekä mahdollisti ylläpitämään heidän ystäväsuyssuhteitaan päiväkodin ulkopuolella.

Kuvien käyttö toimintaympäristössä kehittyi näkyvästi yläkerran ryhmässä. Kehittimmekin yläkerran toimintaympäristöä niin, että kuvat oikeasti tukivat kaikkia lapsia. Huoneesta riippuen esillä olivat lasten valokuvien ja nimien lisäksi myös tunnekuvat, sääkuvat, viikonpäivät, kuukaudet, kellonajat, numerot, aakkoset, värit ja muodot. Kuvia käytettiin myös tukena näyttämään lapselle selkeästi muun muassa mikä leikkipaikka ja mitkä lelut tai materiaalit olivat missäkin paikassa. Lasten omakuvien ja nimien viereen jokainen sai laittaa kuvan perheestään, kaveristaan, lemmikistään tai vaikkapa suosikkilelustaan.

Kuvia eri toiminnoista oli yläkerran jokaisessa huoneessa ja paikassa. Kuvien sijainti mietittiin tarkkaan, jotta ne ovat selkeästi esillä lasten tasolla. Myös aikuisten kuvat oli nimen kanssa laitettu eteisen ryhmäkuvan yhteyteen. Laulut, leikit, lorut ja erilaiset arjen toiminnot olivat tuettuina kuvilla, ja se auttoi lapsia hahmottamaan, kuuntelemaan, ilmaisemaan ja ymmärtämään asioita. Tällä tavoin jokainen lapsi pystyi kommunikoimaan kuvien avulla helpommin. Valokuvia lasten leikeistä, retkistä ja päiväkodin arjen erilaisista tilanteista laitoimme myös seinille. Niitä oli mukava katsella lasten kanssa, mutta näin myös vanhemmat näkivät otteita päiväkodin arjesta.

Sijoittelimme erilaiset lelut, välineet ja materiaalit niin, että lasten on helppo ottaa ne omatoimisesti. Jokaisen huoneen materiaalit ja välineet katsoimme, että ne olisivat mahdollisimman hyvin lasten ikätason mukaisesti tarjolla. Esimerkiksi lelut, kirjat ja muut välineet ovat hyvin eritasoisia, joten pyrimme katsomaan, että esikoululaisille olisi oman tasoista tarjontaa, ja pienimmille lapsille oman tasoista. Täysin ikä- ja kehitystason mukaisesti ei kaikkea voinut toteuttaa, koska yläkerran lapset leikkivät kaikissa huoneissa.

Halusimme tehdä yläkerran huoneista ja ympäristöstä mahdollisimman selkeän ja viihtyisän. Esimerkiksi matot ja sohvot tekivät huoneista viihtyisämpiä, ja niiden päällä oli mukava viettää lasten kanssa aamupiiriä tai vaikkapa lueskella kirjaa. Turhat ja huonokuntoiset huonekalut, lelut ja muut tavarat otettiin pois ja uusia hankittiin tarpeen mukaan tilalle. Muutoin toimintaympäristön viihtyisäksi tekeminen ei vaatinut suurta budjettia: teimme siitä sellaisen yhdessä lasten kanssa suunnitellen ja askarrella!

9.4 Kasvunkansion ja dokumentoinnin kehittäminen

Kasvunkansiot olivat hankkeen alussa yksi kehittämisen kohde. Heti alussa pyysimme vanhempia tuomaan päiväkotiin kansion, johon voisimme alkaa koota kasvunkansiota jokaiselle lapselle. Esikoululaisille päätimme aloittaa uuden ”eskari-kansion”, joka sisälsi muun muassa lapsen tekemiä tehtäviä. Dokumentointiin liittyvät laitteet laitoimme heti syksyllä kuntoon, jotta dokumentointi mahdollistuisi paremmin. Valokuvia ja lasten töitä pystyimme dokumentoimaan heti toimintakauden alkaessa. Oli mukava saada kansioon kuvia lapsen ensimmäisistä päiväkotipäivistä, ne ovat kivoja muistoja koko perheelle! Syksyn mittaan myös monet vanhemmat innostuivat ylläpitämään kasvunkansiota kotona lasten kanssa esimerkiksi tuomalla kotoa valokuvia lapsen elämästä päiväkodin ulkopuolella. Kasvunkansiot olivat lapsille melkeinpä päivittäinen asia, jota he halusivat tutkia yhdessä toisten kanssa.

9.5 Vuorovaikutuksen korostaminen

Jokainen lapsi on oma ainutlaatuinen persoonansa, ja jokaisella lapsella on omat tuen tarpeet jossain alueella. Aikuisen ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella on merkittävä osuus kaikissa päiväkodin arjen tilanteissa. Syksyllä 2010 aloittaneen Kukkaketo-ryhmän uudessa toimintakulttuurissa korostettiin erityisesti vuorovaikutusta sekä lasten yksilöllistä huomioimista ja tukemista päiväkodin arjessa.

Perusrakenteiden ja toimintaympäristön kehittämisen lisäksi jokainen työntekijä kehitti omia työtapojaan ja menetelmiään siten, että ne mahdollistivat lasten yksilöllisen huomioimisen paremmin. Tämän rinnalla tärkeäksi tuli myös yhteisöllisyyden sekä lasten osallisuuden korostaminen ja kehittäminen. Halusimme korostaa ryhmässämme keskustelukulttuuria arjen eri tilanteissa ja toiminnoissa. Esimerkiksi aamupiiristä tuli joka-aamuinen käytäntö, joka toteutettiin pienryhmissä. Lasten kanssa vaihdettiin kuulumisia ja tunnelmia, kyseltiin toiveita päivälle tai viikolle ja leikittiin erilaisia leikkejä, joissa jokainen lapsi tuli huomioituksi.

Pienryhmissä toimiminen mahdollisti kaiken kaikkiaan paremmin sen, että jokainen lapsi sai yksilöllistä tukea ja huomiota erilaisissa asioissa. Jokaisessa pienryhmässä oli hyvin erilaisia lapsia, ja jokaisella oli jonkinasteisia tuen tarpeita jossain kasvun ja kehityksen osa-alueilla. Myös aikuisen ja lasten välinen vuorovaikutus korostui ja mahdollistui monin verroin paremmin kuin suuressa lapsijoukossa. Vaikka pienryhmät varmistivat aidon ja kiireettömän vuorovaikutuksen ja sen, että jokainen lapsi tulee kuulluksi ja huomioiduksi, emme kuitenkaan unohtaneet että olimme yksi yhteinen ryhmä. Esimerkiksi esikoulunopettaja korosti ryhmän tärkeitä arvoja ja tavoitteita myös pienten lasten kanssa, kuten myös pienimpien lasten ohjaaja korosti niitä esikoululaisten kanssa.

Toimintaa ei siis rajoitettu vain omien pienryhmien lapsiin. Vuorovaikutusta, keskustelua ja lapsen huomioimista sekä tukemista korostimme myös ruokailuissa, siirtymätilanteissa, päivälepo-hetkellä ja muissa aivan tavallisissa päivä-

kodin arkisissa tilanteissa. Aikuisen taito kohdata lapsi aidosti ja kiireettömästi edesauttoi näissä hetkissä ja tilanteissa saavuttamaan ne asiat, joita Kukkakeidon ryhmässä erityisesti korostimme.

9.6 Kasvattajayhteisön kehittyminen

Aikuisten keskinäisellä vuorovaikutuksella on suuri merkitys lapsiin ja heidän mallioppimiseensa, se on hyvä jokaisen muistaa lasten kanssa työskennellessään. Syksyllä 2010 alkaneessa yläkerran tiimissä meillä aikuisilla oli hyvä tehdä töitä yhdessä, hyvässä ilmapiirissä. Keskinäinen vuorovaikutus oli aitoa ja lämminhenkistä, unohtamatta ammatillisuutta tai huumoriakaan. Mielestämme meidän aikuisten väliset hyvät vuorovaikutustaidot näkyivät koko ryhmän lapsissa positiivisella tavalla. Niillä tuntui olevan silminnähtävä vaikutus lasten käyttäytymiseen ja heidän keskinäiseen vuorovaikutukseensa.

Jokaisella ryhmän aikuisella oli myös erilaisia omia menetelmiä, jotka tukivat vuorovaikutusta ja joilla jokainen lapsi tuli huomioiduksi. Joku käytti metodina erityisesti lauluja ja leikkejä, toinen taas kannustus- palkitsemisjärjestelmää. Käytössämme oli lasten tarpeiden mukaan myös erilaisia yksilöllisiä ratkaisuja, välineitä ja metodeja. Useimmiten lapset ovat innokkaita auttamaan aikuisia erilaisissa asioissa, joten pyrimme toiminnassamme siihen että jokainen lapsi sai vuorollaan auttaa aikuisia joissain pienissä askareissa.

Syksyn aikana kasvattajayhteisössä näkyi selvä yhtenäinen kehityssuunta ja ajattelutapa, jota pidimme tärkeänä: yksilöllisyys ja yhteisöllisyys. Jokaisella tiimin jäsenellä oli uusia ideoita ja ajatuksia sekä halua kehittää ja kokeilla uusia asioita. Keskustelimme yhdessä paljon ja jokainen uskalsi tuoda omat näkemyksensä esille. Lukukauden aikana meille oli kehittynyt esimerkillinen kasvattajayhteisö, ja siitä oli hyvä lähteä jatkamaan yhteistyötä.

Hetkessä mikään ei kuitenkaan tapahtunut, varsinkin kun tiimissä oli tapahtunut henkilömuutoksia ja mukaan oli tullut aivan uusia työntekijöitä. Olimme jokainen omanlaisemme persoona ja meillä kaikilla oli omat toiminta- ja työtapamme, nä-

kemyksemme, ajatuksemme, ideamme ja historiamme varhaiskasvatuksessa. Meitä kuitenkin myös yhdisti moni asia, muun muassa keskustelutaito, luottamus, avoimuus, hyvä työmotivaatio, huumori ja ammatillisuus. Siinä oli jo hyvät peruslähtökohdat lähteä rakentamaan hyvää kasvattajayhteisöä.

Eriäviä näkökulmia, mielipiteitä ja ajatuksia, kuten myös erilaisia arvoja ja asenteita jokaisella oli monistakin asioista, mutta vahvuutenamme oli pystyä keskustelemaan ja pohtimaan asioita nimenomaan yhdessä. Varmasti jokainen meistä kävi tutkimusretkeä myös oman itsensä kanssa; onko minun näkemykseni tai tapani tehdä jokin asia juuri se hyvä ja oikea tapa? Voinko päästä irti omista, kenties juurtuneista tavoistani tehdä asioita ja kokeilla jotain uutta, toisenlaista tapaa? Monenlaisia kysymyksiä ja ajatuksia kaikilla pyöri päässä koko syksyn ajan.

On tärkeää osata kuunnella ja ymmärtää toisen näkemyksiä ja ajatuksia, mutta sanoa ääneen myös omansa. Huomasimme, että meillä avoin keskustelu tuotti tulosta, vaikka se olisikin sisältänyt monta erilaista näkemystä. Yleensä meillä yhteinen päätös asioista syntyi helposti, mutta enemmän keskustelua herättävätkin asiat saimme aina päätettyä yhdessä hyvään lopputulokseen. Sillä, miten asioista keskustellaan, on merkitystä. Toisten ajatuksia ei vähätelty, arvosteltu tai halveksittu, eikä menty henkilökohtaisuuksiin. Puhumattakaan että riitaa olisi aikaan saatu. Usein toisten näkökulmista ja ajatuksista saikin itse jotain uutta ja huomasi, että ”Hei, täähän on hyvä juttu!” Ymmärsimme, että oikeastaan on rikkaus että kaikki eivät ajattele kaikesta samalla tavalla kuin.

Kukkakedon kasvattajayhteisössä jokainen oli tärkeä, arvokas ja oman persoonallisuutensa omaava ammattilainen. Yhdessä keskustelun ja itsepohdiskelun myötä meistä jokainen kasvoi ihmisenä, yhteisön jäsenenä. Lainatakseni muutamien tiimin jäsenen tuntemuksia ”On kiva tulla töihin” ja ”On mukava tehdä töitä yhdessä”, kuvaavat hyvin tunnelmia yhteisestä arjestamme päiväkodissa. Samantyylliset lauseet sai kuulla myös lasten ja heidän vanhempiensa suusta: ”On kiva tulla päiväkotiin” ja ”On kiva olla yhdessä”. Ilman hyvää ja toimivaa kasvattajatiimiä me tuskin olisimme saaneet kehitettyä toimintaamme näin hyvin. Tulokset näkyivät toimintaympäristössä, ilmapiirissä ja koko toimintakulttuu-

rissa, mutta ennen kaikkea koko Kukkakedon ryhmän lapsissa ja aikuisissa. Hyvä kasvattajayhteisö onkin pohja lasten ja aikuisten yhteisöllisyydelle: hyvässä yhteisössä kasvavat kaikki – niin lapset kuin aikuiset.

10 KEHITTÄMISHANKKEEN TULOKSET

Kehittämishankkeen tavoitteena oli kehittää päiväkotia Pääskylän yläkerran ryhmän toimintakulttuuri ja toimintaympäristö sellaiseksi, että se mahdollistaisi paremmin lasten yksilöllisen huomioimisen ja tukemisen. Tavoitteet saavutettiin tämän hankkeen tarkoituksen mukaisesti eli käytännössä se tarkoitti muun muassa sitä, että yhdessä suunniteltu toimintamalli otettiin käyttöön, pienryhmä- ja työpajatoiminta käynnistettiin ja toimintaympäristöä sekä arjen dokumentointia kehitettiin yhdessä.

Kehittämishankkeen tulokset arvioimme yhdessä Kukkakedon työntekijöiden sekä päiväkotia Pääskylän esimiehen kanssa arviointipalaverissa joulukuussa 2010. Tulokset olivat näkyviä, toimivia ja merkittäviä koko Kukkakedon ryhmässä. Toimintaympäristöä, perusrakennetta sekä toimintamallia muutettiin ja kehitettiin lapsia yksilöllisesti huomioivaksi sekä tukevaksi: jokaisen lapsen, yksilön, tärkeys ja osallisuus ryhmässä korostui, ja se näkyi ryhmän arjen uudessa toimintakulttuurissa. Lasten erilaiset tarpeet otettiin huomioon heti hankkeen alussa. Kehittämishankkeen myötä ryhmään tuli selkeyttä, mikä rauhoitti lapsia, aikuisia sekä lasten vanhempia.

Kehittämishankkeen aikana myös kasvattajayhteisö ja kasvattajien välinen keskustelukulttuuri kehittyi. Vuorovaikutus koko ryhmän lasten ja aikuisten välillä kehittyi merkittävästi, minkä uusi toimintakulttuuri kokonaisuudessaan mahdollisti. Kasvattajien välisellä vuorovaikutuksella on toki myös suuri merkitys lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen. Lasten osallisuus ja koko ryhmän yhteisöllisyys kehittyi hankkeen aikana näkyvästi, jokaisen yksilöllisyyden huomioon ottaen.

Kehittämishanke näytti tuottavan positiivista tulosta ryhmän lapsissa, aikuisissa sekä lasten perheissä. Ryhmässä oli avoin ja keskusteleva ilmapiiri: lapset ja aikuiset vaikuttivat iloisilta ja vapautuneilta, mikä heijastui myös koteihin. Vanhemmat olivat tyytyväisiä uuteen toimintakulttuuriin ja innostuivat itsekin ideoimaan ja osallistumaan ryhmän asioihin. Hankkeen aikana kehittämisen into tart-

tui muihin, ja varmasti monet työntekijät kävivät tutkimusretkeä oman ammatillisuutensa kanssa. Tämä hanke ikään kuin avasi tien ja opetti kehittämisprosessiin päiväkodissa, ja jatkokehittämissuunnitelmaksi hankkeesta nousikin muun muassa yhteisöllisyyden kehittäminen.

10.1 Kehittämishankkeen arviointia

Kehittämishankkeen alussa tavoitteena oli kehittää yläkerran ryhmän toimintakulttuuria ja toimintaympäristöä lapsia yksilöllisesti huomioivaksi ja tukevaksi, ja saavutimme tavoitteet onnistuneesti. Itse asiassa hankkeen myötä kehitystä tapahtui asioissa, joita ei hankkeen alussa osattu vielä ajatella eikä aavistaa. Näitä olivat muun muassa kasvattajayhteisön kehittyminen, yhteisöllisyyden kehittyminen ja jokaisen kasvattajan oma ammatillinen kehittyminen.

Kehittämishankkeen aikana vastaan tuli monenlaisia haasteita, joiden eteen teimme töitä niin yhdessä kuin henkilökohtaisella tasolla. Jokaisella työntekijällä oli omat toimintatavat ja tottumukset tehdä työtä, ja niiden uudelleen miettiminen ja muuttaminen oli vaikeaa, varsinkin jos työhistoria samassa ammatissa oli ollut pitkä. Tällaiset asiat vaativat aikaa, toisilla enemmän, toisilla vähemmän, ja se täytyi ymmärtää ja hyväksyä. Hyvän yhteistyön ja oman ammatillisen kasvun myötä tällaisistakin haasteista selvitettiin, ja lopputulokset olivat hyviä. Työntekijät olivat motivoituneita ja sitoutuneita kehittämissuunnitelmaan. Ilman näitä ominaisuuksia hankkeen tulokset eivät olisi näin onnistuneita. Oli paljon ideoita ja ajatuksia, joista osa karsiutui tai muuttui matkan varrella. Innokas kasvattajaryhmä jatkoi kehittämistyötä ja uuden toimintakulttuurin ylläpitämistä hankkeen jälkeenkin.

Hankkeen alussa tiimistä puuttui työntekijöitä, ja huomasin tekeväni käytännön uudistuksia ja muutoksia aika yksin. Kun elokuun loppupuolella 2010 saimme uudet pitkäaikaiset työntekijät ja kasvattajayhteisö oli koossa, tilanne helpottui nopeasti. Yhteisten keskustelujen ja suunnittelun myötä työntekijät innostuivat hankkeen ajatuksesta, ja pian huomasin tiimin täydessä työn touhussa. Jälkeenpäin ajattelin omaa rooliani, oliko hyvä että aloitin täysillä panoksilla heti

hankkeen alussa, vaikka koin olevani aluksi aika yksin. Olen sitä mieltä että toimisinkin tuollaisessa tilanteessa samalla tavalla jatkossakin, koska tavallaan olin mallina ja innoittajana muille työntekijöille. Se energia ikään kuin tarttui muihin, ja hankkeen lopputuloksissa näkyi sen tulos. Ihanteellisinta tietysti olisi että koko tiimi olisi ollut mukana alusta asti, mutta varmaan usein tarvitaan tällaisissa asioissa joku joka ottaa aluksi enemmän vastuuta. Tämän hankkeen kohdalla oli luontevaa, että se oli hankkeesta opinnäytetyön tekevä henkilö.

Kehittämishankkeen ajatuksena oli lapsen yksilöllinen huomioon ottaminen ja tukeminen, ja onnistuimme tavoitteissa tarkoituksenmukaisesti. Hankkeen myötä kuitenkin työntekijöiden keskuudessa nousi esille yhteisöllisyyden merkitys, ja asiaa pohdittiin useaan kertaan yhdessä. Joitain työntekijöitä mietitytti, oliko toimintakulttuurissa korostettu liikaa yksilöllisyyttä ja unohdettu yhteisöllisyyden tärkeys, joku toinen taas koki että kaikki oli ihan hyvin sellaisenaan. Keskustelimme yhdessä yksilöllisyydestä ja yhteisöllisyydestä ryhmässä ja totesimme hankkeen onnistuneen tarkoituksenmukaisesti, mutta että voisimme lisätä arkeen enemmän koko ryhmän yhteisiä asioita, vaikkapa Kukkakedon yhteisen musiikkihetken tai muita koko yläkerran ryhmän yhteisiä tuokioita ja tapahtumia.

Loppuvuodesta 2010 pidimme tiimin yhteisen loppuarviointi-palaverin kehittämishankkeesta, ja työntekijöiden tunnelmat hankkeesta olivat positiivisia. Olimme luoneet alusta asti yhdessä päiväkodin suurelle ryhmälle uuden hyvin suunnitellun, selkeän ja toimivan toimintakulttuurin, jossa jokainen lapsi otettiin huomioon yksilöllisesti. Toimiva toimintakulttuuri toi ryhmän arkeen selkeyttä ja rauhallisuutta, jossa jokaisen oli mukava olla. Kukkakedon ryhmässä kasvattajilla oli lapsilähtöinen työote, mikä näkyi myös kehittämishankkeen eri vaiheissa. Hankkeen myötä kasvattajat tekivät työtänsä tietoisemmin, ja näin lapset tulivat nähdyksi ja kuulluksi paremmin. Lasten osallisuus kasvoi huomattavasti, ja se näkyi selkeästi uudessa toimintakulttuurissa ja toimintaympäristössä. Työntekijät kokivat, että yhteistä keskusteluaikaa lapsista ei edelleenkään ollut riittävästi, koska viikkopalaverissa lyhyt aika meni muiden asioiden hoitamiseen. Ehdotuksena tuli pitää kerran kuukaudessa tiimi-ilta, jossa keskityttäisiin nimenomaan keskustelemaan ryhmän lapsista.

Työntekijät kokivat, että tämä kehittämishanke tuki kasvattajien työtä ja ikään kuin ”pakotti” pohtimaan. Varsinkin uudet työntekijät kokivat, että hanke antoi mahdollisuuden vaikuttaa ja kehittää asioita tietoisesti ja että heidän ajatuksia kuunneltiin. Näin intensiivinen ja tietoinen kehittämistyö ei välttämättä hektisessä päiväkodin arjessa ole aina niin itsestäänselvää ja helppoa. Asioita täytyi miettiä ja arvioida koko ajan, ja tehdä tarvittavia muutoksia niiden mukaisesti. Aikuiset ja lapset suunnittelivat, toteuttivat ja arvioivat paljon asioita yhdessä, mutta joitain asioita kasvattajat pohtivat keskenään. Jälkikäteen miettimme miten lapset olivat ottaneet erilaiset muutokset, joita työntekijät olivat innokkaasti ideoineet. Siitä syystä pidimmekin tärkeänä, että lapsille täytyy kertoa ja esitellä ne asiat, jotka ovat muuttuneet tai tulleet uutena, ja keskustella niistä heidän kanssaan. Vaikka näin paljolti toimittiinkin, niin olisimme voineet siinä oman innostuneisuuden lomassa olla hieman johdonmukaisempia ja aktiivisempia. Hankkeen aikana lasten osallisuus Kukkakedon ryhmässä oli kuitenkin selkeästi kasvanut.

Kehittämishankkeen myötä Pääskylän yläkerta muuttui monella tavalla, ja se näkyi fyysisessä toimintaympäristössä, perusrakenteissa, lapsissa ja aikuisissa, toiminnassa ja koko toimintakulttuurissa. Hankkeen aikana esille tuli joitain asioita, jotka eivät välttämättä toimineet ajatellulla tavalla, mutta yhdessä keskustellen niitä muutettiin tarpeen mukaan. Kasvattajilla kaiken ajattelun ja kehittämisen lähtökohtana olivat lapset: heidän kokonaisvaltainen hyvinvointinsa, kasvunsa, kehityksensä sekä oppimisensa päiväkodissa. Kehittämistyö jäi elämään ryhmään, ja kasvattajat tekevät sitä edelleen suurella motivaatiolla, lapsilähtöisesti sekä teoriatietoon pohjautuvalla tietoisella tavalla.

10.2 Kehittämishankkeen eettiset näkökulmat

Kehittämishankkeen alussa allekirjoitin päiväkotin Pääskylän kanssa yhteistyösopimuksen, jossa sitouduimme opinnäytetyön toteutukseen. Hankkeen aikataulu ja tavoitteet pysyivät suunnitelman mukaisina. Opinnäytetyön teoriaosuuksiin ja lähdeluetteloon on merkitty lähdekirjallisuustiedot, jotka kertovat luotettavista ja totuudenmukaisista tekstilähteistä.

Tein opinnäytetyön omalle työpaikalleni, ja aivan hankkeen alussa mietin omaa rooliani kehittämishankkeessa. Jouduin ottamaan aluksi jonkinlaisen ohjauksellisen tai ”kannattelevan” roolin, jotta hanke saataisiin alulle. Pyrin keskustelemaan tiimin jäsenten kanssa paljon, ja luomaan yhteishenkeä kehittämistyöhön. Alkuvaiheessa tuntui, että olin hankkeen kanssa melko yksin, ja välillä vaikutti siltä, etteivät työntekijät oikein innostuneet koko kehittämishankkeesta.

Syksyllä 2010 kuitenkin uusi tiimi muotoutui nopeasti ja innostui lukuisten keskustelujen ja pohdintojen kannattelemana uudistamaan, muuttamaan ja kehittämään toimintakulttuuria. Pikkuhiljaa huomasin olevani tasavertaisessa roolissa muiden kanssa: me keskustelimme ja teimme asioita yhdessä. Olin ikään kuin istuttanut kehittämishankkeen siemenen tiimiin ja varmistanut, että se lähtee siitä kasvamaan, ja sitten loput hoidimme yhdessä. Koko tiimi oli sitoutunut yhteiseen pitkäjänteiseen toimintaan ja sen jatkamiseen hankkeen jälkeenkkin.

Kehittämishankkeessa puhutaan paljon päiväkotimme lapsista, työntekijöistä ja vanhemmista. Missään kohdassa opinnäytetyötä kukaan henkilö ei ole kuitenkaan tunnustettavissa. Pyrin kirjoittamaan ja kuvaamaan asioita mahdollisimman tarkasti, jokaista ihmistä kunnioittavasti. Tässä opinnäytetyössä, kehittämishankkeessa, kaikkein tärkein asia ovat lapset: heidän hyvinvointinsa ja kasvunsa, kehityksensä ja oppimisensa tukeminen sekä edistäminen päiväkodissa. He kulkevatkin tämän opinnäytetyön mukana alusta loppuun saakka. Myös lasten ja vanhempien osallisuus on tärkeä osa varhaiskasvatusta ja tätä opinnäytetyötä, ja se kehittyikin hankkeen aikana suuresti Kukkakedon ryhmässä. Koen, että olen saanut tuotua tähän työhön luotettavan ja totuudenmukaisen kuvauksen päiväkotia Pääskylän Kukkakedon ryhmän kehittämisprosessista sekä toiminnasta ja toimintakulttuurista, joka tulee jatkumaan hankkeen päätyttyäkin.

10.3 Kehittämishankkeen pohdinta

Opinnäytetyön aihe nousi oman työpaikkani kehittämistarpeesta yläkerran ryhmässä. Aikataulu hankkeessa oli sopiva, eli toukokuu 2010 – tammikuu 2011.

Hankeeseen kuuluivat päiväkotit Pääskylän yläkerran ryhmän työntekijät, jotka soveltuivat erinomaisesti tällaiseen hankeeseen. Tammikuussa 2011 ryhmässä tapahtui yhden työntekijän vaihdos, mutta sillä ei ollut juuri vaikutusta hankeeseen. Uusi työntekijä oli ryhmälle ennestään tuttu, ja hyvin sisällä kehittämishankkeen ideasta. Opinnäytetyön kirjoittamisen koin mielekkääksi, koska sain dokumentoida yhden päiväkotiryhmän kehittämistyötä ja arkea hyvinkin yksityiskohtaisesti. Ilman kehittämishanketta näin laajaa raportointia omasta työstä tuskin tulisi tehtyä.

Heti kehittämishankkeen alussa törmäsin ensimmäiseen ammatilliseen kehittämishaasteeseen. Koska opinnäytetyö oli aivan alussa, sen kokonaisuuden hahmottaminen ja hankkeen eteneminen ei ollut vielä täysin selvä itsellenikään. Työ täytyi kuitenkin esitellä ja avata yläkerran ryhmän työntekijöille, enkä ensimmäisellä kerralla onnistunut siinä kovin hyvin. Jännitys, oma epävarmuus ja keskeneräinen kokonaishahmottaminen hankkeesta näkyivät huonona verbaalisena ulosantina toisille. Siitä syystä kehittämishankkeen aloitus jäi muillekin työntekijöille hiukan epäselväksi. Kun hanke oli hahmottunut itselleni selväksi, alkoi se avautua myös muille työntekijöille. Tunnistin kuitenkin oman ammatillisen kehittämishaasteeni siinä, miten puhun ja esittelen jotain asiaa toisille. On totta, että on helpompi esiintyä kun on valmistautunut siihen mitä puhuu. Koen, että hankkeen aikana kehityin omassa verbaalisessa ulosannissani ja rentouduin esiintymistilanteissa.

Resurssit puhututtavat edelleen paljon lähes kaikkialla päivähoitossa. Kukkedon ryhmässä oli kehittämishankkeen aikana todella ihanteellinen resurssitilanne, koska olimme saaneet lisäavuksi työllisyystuella palkatun henkilön. Myös työntekijöiden huolella mietitty sijoittuminen ryhmässä tehosti resurssien laatua. Ryhmä ei ollut niin haavoittuva, koska heti toimintaa suunnitellessa oli ajatus siitä, että yksi työntekijä on ikään kuin liikuteltavissa tarpeiden mukaisesti. Tällä työntekijällä ei ollut omaa pienryhmää eikä omahoitajuus-lapsia. Tämä toimi Kukkedon ryhmässä erittäin hyvin, ja suosittelen toimintamallia kokeiltavaksi muissakin ryhmissä, jos vain resurssit siihen riittävät.

Hankkeen loppuarviointi-palaverissa joulukuussa 2010 Kukkakedon työntekijät pohtivat sitä, mikä merkitys työllisyystuella palkatulla henkilöllä on ryhmän toimivuuteen ja arjen sujuvuuteen. Työllistetty oli merkittävä lisäresurssi ryhmään, ja se mahdollisti paljon asioita, joita ei välttämättä pystyittäisi toteuttamaan muuten, tai ainakin se olisi vaikeampaa. Jos hankkeen aikana tätä lisäapua ei olisi ollut, olisiko hankkeen eteneminen ollut erilaista ja lopputulos kenties toisenlainen?

Kehittämishankkeen aikana Kukkakedon kasvattajayhteisö kehittyi ja vahvistui merkittävästi, millä oli positiivinen ja suora vaikutus koko ryhmän toimintaan, toimivuuteen, toimintaympäristöön ja hyvinvointiin. Kasvattajien keskinäinen vuorovaikutus parani ja jokainen tutki toimintakauden aikana omia työtapojaan ja työmenetelmiään, asenteitaan ja itseään. Ristiriitoja ja mielipide-eroja oli myös ja tulee varmasti jatkossakin olemaan. Välillä käytiin todella tunteikkaita keskusteluja, mutta kuitenkin kasvattajayhteisön työhön oli muodostunut yhtenäinen sävel, mikä oli tärkeää koko ryhmälle. Lapsista huomasit selkeästi heidän hyvinvointinsa päiväkotiryhmässämme, ja myös ryhmän aikuisten työhyvinvointi ja motivaatio oli huomattavasti parempi.

Lasten osallisuus kasvoi ja lapset saivat aikuisilta aikaa sekä huomiota kiireettömästi. Vaikka toimimme pienryhmissä ja käytössä olivat kiinteät kotipesät, kaikki Kukkakedon kasvattajat olivat kaikkia lapsia varten. Uusi toimintakulttuuri, varsinkin hyvin suunniteltu perusrakenne ja toimintamalli, vaikuttivat lapsiin tasapainottavasti ja rauhoittavasti sekä lisäsivät lasten turvallisuudentunnetta ja luottamusta kaikkiin ryhmän aikuisiin. Uuden toimintakulttuurin ja yhteisöllisyyden kehittymisen myötä lasten kaverisuhteet näyttivät paranevan, ja esimerkiksi kiusaamista ei näkynyt lasten keskuudessa juuri yhtään. Lapset pystyivät näyttämään tunteitaan helpommin ja olemaan aidosti omia yksilöitään. Kukkakedon ryhmässä oli nyt iloinen ja vapautunut ilmapiiri, jossa jokainen lapsi ja aikuinen viihtyi. Meillä oli mukavaa olla yhdessä! Uusi toimintakulttuuri ja ryhmässä tapahtuneet kehitykset tukivat lasten kasvua, kehitystä ja oppimista monin tavoin paremmin kuin aiempina vuosina. Hankkeen aikana saimme myös runsaasti suullista hyvää palautetta lasten vanhemmilta.

Keskustelimme kasvattajien kesken usein siitä, miten hyvä ja helppo oli nyt tehdä työtä yhdessä. Keskustelukulttuurin merkitys nousi tässä yhteydessä tärkeäksi asiaksi, ja sen muodostumiseen vaikutti toki myös jokaisen persoona ja ammattitaito. Jokaisen ryhmän kasvattajan halu kehittää toimintakulttuuria ja ottaa lapset osalliseksi siihen syveni ja kasvoi kehittämishankkeen aikana. Sama jatkui kehittämishankkeen päätyttyäkin. Keskustelimme yhteisesti myös siitä, miten tämänkaltaista päiväkotiryhmän toimintakulttuuria voisi levittää muihinkin päiväkoteihin.

Kehittämishankkeen tulokset olivat monella tavalla merkittäviä ja positiivisia yläkerran Kukkakedon ryhmässä, mutta uuden toimintakulttuurin muutos saattaa asettaa vanhan ja uuden toimintakulttuurin näkemykset vastakkain vielä pitkään Pääskylän päiväkodin kasvattajien yhteisössä. Kehittämishanke oli kohdistettu vain Pääskylän yläkerran ryhmään, mistä on myös saattanut aiheutua ristiriitaisia ajatuksia ja mielipiteitä Pääskylän työntekijöille. Joka tapauksessa Kukkakedon ryhmästä oli kehittynyt syyslukukauden 2010 aikana ihanteellinen lasten ja aikuisten muodostama päiväkotiyhteisö, jonka toimintakulttuuria kehitetään ja ylläpidetään jatkossakin yhdessä. Venninen (2002) kirjoittaa Pro gradu -tutkielmassaan näin: ”pitkälle kehittynyt ryhmä auttaa sen yksilöitä kehityksensä, jolloin jäsenet kykenevät käyttämään ryhmää henkilökohtaisten oivallusten syntymiseen. Yksilöiden henkilökohtainen kasvu puolestaan vaikuttaa ryhmän tilaan.”

11 OMA AMMATILLINEN POHDINTA

Kehittämishanke alkoi keväällä 2010 ja päättyi tammikuussa 2011. Tuona aikana koen kehittyneeni ammatillisesti paljon, ja monissa asioissa varmasti nimenomaan tämän kehittämishankkeen myötä. Sosionomin kompetensseista erityisesti *tutkimuksellinen kehittämisosaaminen* on osa-alue, jossa kehityin tämän hankkeen aikana paljon ja sain ammatillista osaamista. Kehittämisprosessi kokonaisuudessaan ja käytännön toteutus kasvattivat ammatillista osaamistani merkittävästi, koska tämä oli ensimmäinen suurempi kehittämisprojekti jonka olen sosiaalialan työssäni tehnyt. Toki jokaisen kompetenssin (Sosiaaliportti 2010) kohdalla, joita ovat *sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistuva yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen ja johtamisosaaminen*, sain syvennettyä jo aiempaa kahdeksan vuoden sosiaalialan osaamista ja ammattitaitoa, koska opinnäytetyön aihe on laaja ja liittyy paljolti yksilöllisyyteen ja yhteisöllisyyteen: ihmisiin.

Kiinnostus tutkimus- ja kehittämistyöhön heräsi tämän opinnäytetyön aikana, ja halu jatkaa opintoja vahvistui entisestään. Ammattina tutkimus- ja kehittämistyö on hyvinkin varteenotettava vaihtoehto omalla sosiaalialan urallani. Olen aina pitänyt haasteista ja vastuunottamisesta, ja näitä tämä kehittämishanke tarjosi runsaasti.

Pedagoginen ammattitaito: tieto, taito, ajattelu ja toiminta, syventyi niin ikään tämän opinnäytetyön myötä, koska perehdyin hyvin intensiivisesti ja suurella motivaatiolla teorian tietoon ja käytännön toteutukseen. Haluan jatkossakin pitää itseni ajan tasalla varhaiskasvatuksen alueella ja ylläpitää omaa ammatillisuuttani niin teorian kuin käytännön tasolla. Oman ammatillisuuden ja työn kehittäminen on tärkeää, myös kriittisesti reflektoiden. Koen, että opin hankkeen myötä tekemään tietoisemmin omaa käytännön työtäni suhteessa teorian tietoon, ja näin ollen oma pedagoginen tieto-taitoni kasvoi ja kehittyi. Toivon, että sain vietyä sitä myös ryhmään, johon hanke suunnattiin.

Kehittämishankkeen aikana jotkut meistä päiväkotia Pääskylän, ja etenkin yläkerän ryhmän kasvattajista kävivät tutkimusretkeä oman itsensä ja ammatillisuutensa kanssa. Tämän tutkimusretken myötä itse koen, että monet asiat ikään kuin asettuivat paikoilleen. On tärkeää ymmärtää toisten tapoja tehdä työtä, kuunnella, joustaa, keskustella ja uskaltaa ilmaista omia mielipiteitä. Huomasin hankkeen aikana miten hyvä ja tehokas tiimi meillä on, ja miten tärkeää on arvostaa toisten työtä ja kertoa se myös heille. Yksin ei kannata yrittää toimia ja ahkeroida, vaan ymmärtää tiimityön merkitys. Hyvän kasvattajatiimin muodostuminen ei ole itsestäänselvää ja helppoa, vaan se vaatii jokaiselta työntekijältä työtä sen eteen. Vuorovaikutustaidot ja avoin keskusteleavuus ovat tärkeät lähtökohdat tässäkin asiassa. Kaikesta ei aina tarvitse eikä voi olla samaa mieltä, mutta asioista täytyy pystyä keskustelemaan rakentavasti ja ammatillisesti. Hyvän kasvattajayhteisön kehittyminen ja sen ylläpitäminen on haastavaa varsinkin hektisessä päiväkodin arjessa, ja jossa jokainen on oma persoonansa.

Hankkeen alussa koin vaikeaksi ilmaista olevani jostain asiasta eri mieltä, tai ilmaista omia mielipiteitäni tarpeeksi selkeästi. Taustalla saattoi olla epävarmuus muiden suhtautumisesta hankkeeseen. Tiimissä oli myös hyvin vahvoja persoonia, jolloin jättäydyin usein sivummalle. Tein asian suhteen töitä itseni kanssa, ja edistystä siinä tapahtuikin. Hankkeen myötä opin myös siihen, etteivät asiat tapahdu hetkessä. Huomasin usein kiirehtiväni asioissa ja niiden etenemisissä, mutta hankkeen myötä huomasin, ettei näin tarvitse olla.

Ammatillinen ote työhön ja oma varmuus lisääntyivät hankkeen aikana. Esiintymistilanteet, esimerkiksi hankkeen esitleminen pienelle kasvattajatiimille, jännittivät aluksi ja olin melko epävarma itsestäni ja puheestani. Epävarmuus ja jännitys kuitenkin vähenivät hankkeen ja koko opinnäytetyöprosessin myötä, vaikkakin täysin kokonaan ne eivät ole vielä poissa. Tunnistan itsessäni asian ja teen edelleen töitä tämän henkilökohtaisen haasteeni kanssa, koska jatkossa tulen tarvitsemaan puhumis- ja esiintymistaitoja. Hyvää harjoitusta siihen sain tämän opinnäytetyöprosessin aikana.

LÄHTEET

- Brotherus, Annu 2004. Esiopetuksen toimintakulttuuri lapsen näkökulmasta. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Haapamäki, Jouko; Kaipio, Kalevi; Keskinen, Soili; Uusitalo, Ilkka & Kuoksa, Maria 2000. Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä. Helsinki: Tammi.
- Heikka, Johanna; Hujala, Eeva & Turja, Leena 2009. Arvioinnista opiksi. Havainnointi, arviointi ja suunnittelu varhaispedagogiikassa. Vantaa: Printel.
- Helenius, Aili & Korhonen, Riitta 2008. Pedagogiikan palikat – Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. Helsinki: WSOY.
- Hujala, Eeva; Puroila, Anna-Maija; Parrila-Haapakoski, Sanna & Nivala, Veijo 2007. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Oulu: Varhaiskasvatus 90.
- Ikonen, Oiva & Virtanen, Pirkko 2007. Erilainen oppija-yhteiseen kouluun: kokemuksia yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden kehittämisestä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kalliala, Marjatta 2009. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Yliopistopaino.
- Karila, Kirsti; Alasuutari, Maarit; Hännikäinen, Maritta; Nummenmaa, Anna-Raija & Rausku-Puttonen, Helena 2006. Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino.
- Karila, Kirsti & Kinon, Jarmo & Virtanen, Jorma 2001. Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Karila, Kirsti & Nummenmaa, Anna-Raija 2001. Matkalla moniammatillisuuteen. Kuvauskohteena päiväkotit. Helsinki: WSOY.
- Kinnunen, Petri & Järvi, Seija 2002. Harava-projektin prosessiarviointi. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 20.12.2010 www.lapsitieto.fi/prodo/files/725/prosessiarviointisuunnitelma.doc.
- Koivisto, Päivi 2007. Yksilöllistä huomiota arkisissa tilanteissa – Päiväkodin toimintakulttuurin kehittäminen lasten itsetuntoa vahvistavaksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Koivula, Merja 2010. Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kokljuschkin, Mikael 2001. Unelmien päiväkotii. Kohti parempaa oppimisympäristöä. Helsinki: Tammi.
- Laki lasten päivähoidosta 1983 n:o 36/73.
- Lastentarhanopettajanliitto 2006. Parasta aikaa päiväkodissa. Helsinki.
- Leinonen, Jonna Hermina 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa – Tilastollinen tutkimus osallisuuden tasomallista. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lummelahti, Leena 2001. Yksilöllinen esiopetus. Helsinki: Tammi.
- Mikkola, Petteri & Nivalainen, Kirsi 2010. Lapselle hyvä päivä tänään – näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Saarijärvi: Pedatieto.
- MLL 2005a. Yhdessä lasten kanssa – Seikkailu osallisuuteen. Viitattu 14.10.2010
http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Stenius_Karlsson_Yhdessalastenkanssa.pdf Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- MLL 2005b. Eemelit, Pepit, Ninnit ja Nytyit. Pieniä ryhmiä – Isoja asioita. Opaskirja. Mannerheimin lastensuojeluliitto.
- MTV3 2010a. Helsingin kaupunginhallituksen varapuheenjohtaja päivähoito-ongelmista: Hälyttävää. Uutisartikkeli julkaistu 16.12.2010. Viitattu 19.12.2010
<http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/2010/12/1242913/helsingin-kaupunginhallituksen-varapuheenjohtaja-paivahoito-ongelmista-halyttavaa>.
- MTV3 2010b. Ylisuuret lapsiryhmät vaarantavat lapsen kehityksen. Uutisartikkeli julkaistu 8.9.2010. Viitattu 6.11.2010
<http://www.mtv3.fi/uutiset/kotimaa.shtml/arkistot/kotimaa/2010/09/183442>.
- Ojala, Mikko; Venninen, Tuulikki; Mäkitalo, Anna-Riitta & Vilpas, Birgitta 2009. VKK-Metrohanke: Löytöretkellä omaan työhön – Kehittämistä ja tutkimusta päiväkodin arjessa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Piironen-Malmi, Ulla & Strömberg, Seija 2008. Välittämisen pedagogiikka. Helsinki: Tammi.
- Puroila, Anna-Maija 2003. Päiväkotiarjen rikkaus. Oulu: Varhaiskasvatus 90.

- Päiväkoti Pääskylän VASU 2008. Helsinki.
- Reunamo, Jyrki 2007. Tasapainoinen varhaiskasvatus – Erilaisia tapoja suhtautua muutokseen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit.
- Seppänen-Järvelä, Riitta 2004. Prosessiarviointi kehittämissuunnitelmassa. Opas käytäntöihin. 4/2004. Viitattu 26.8.2010
http://groups.stakes.fi/NR/rdonlyres/2C41CB87-6134-4C94-8D1B-46CD906C3B33/0/Arviointiraportteja4_04.pdf.
- Sosiaaliportti 2010. Sosiaalialan ECTS- kompetenssit 2010. Viitattu 13.1.2011.
http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/sosiaalialanamkverkosto/sosiaaliala_ammattikorkeakouluissa/sosionomi_amk_tutkinto/ects_kompetenssit/.
- Stakes 2006. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2006.
- Tiensuu, Jari 2007. Ei ole sama kuka lastasi kasvattaa. Päiväkotikasvatuksen erityispiirteitä. Vantaa: Edufin.
- Tuompo-Johansson, Erja 2001. Day-care and mental health. An epidemiological study on the association between early childhood day-care arrangement and psychiatric disturbance at age 8–9. Viitattu 1.9.2010
<https://oa.doria.fi/dspace/bitstream/10024/2263/1/daycare.pdf>.
- Turja, Leena 2007. Suomen Varhaiskasvatusliitto ry. Päivähoidon toimivuuden arviointia. Viitattu 4.4.2010.
http://www.peda.net/verkkolehti/jyu/varhaiskasvatus?m=content&a_id=42.
- Venninen, Tuulikki 2001. Perttu muutoksessa. Päiväkodin kehitystarina. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Venninen, Tuulikki 2002. Palaute – päiväkodin työntekijän ammatillisen kasvun kompassi? Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Viitattu 15.1.2011. personal.inet.fi/palvelu/venninen/gradu.doc.
- Venninen, Tuulikki; Leinonen, Jonna & Ojala, Mikko 2010. ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi” – Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Viitattu 12.1.2011.
http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf.